

Kooperatif Postası

KARINCA

Şubat 2018 Yıl: 84 Sayı: 974 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Şubat 2018 Yıl: 84 Sayı: 974 ISSN: 1300-1450

Memleketimizin kurtuluş çarelerinden biri de kooperatif şirketleri kurmaktır. (Atatürk)

KARINCA
YIL: 84 SAYI: 974
Şubat 2018
ISSN: 1300 - 1450
Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Anlatım
Dağıtım ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Başlık
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör
Doç. Dr. Hasan YAVLU
Editörler Kurulu
Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Prof. Dr. Sander SAĞLAM
Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Doç. Dr. Hasan YAVLU
Doç. Dr. Hacı ÖZÜDOĞRU
Doç. Dr. Mehmet BAĞ
Doç. Dr. Turhan ÇETİN
Haber ve Yazma Adresi (Yönetim Yeri)
Head Office and Correspondence Address
Etiler/Beşiktaş/İstanbul Cadde No: 35/5-10
06037 Beşiktaş/CAĞALOYUNKAYA
Tic. Sic. No: 272 96/30 - 472 30/11
Başlıca Gözetim : 0312 472 97 04
www.karınca.org.tr
karınca@karınca.org.tr
Hesaplar
T.C. Ziraat Bankası Cevdetpaşa Şubesi
Hesap No: 7870278-0003
IBAN: TR44 0007 0019 0007 8803 7880 03
Alınan Gelirler
Yıkılış Adresi: 150 TL / KDV Dahil
Fatura: 15 TL / KDV Dahil
The Subscription Price to the review is (USA Dollars)
24 a year, annual indirect Correspondence relating to
the review should be sent to:
"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Anlatım
Dağıtım ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Etiler/Beşiktaş/İstanbul Cadde No: 35/5-10
06037 Beşiktaş/CAĞALOYUNKAYA / TÜRKİYE
20 Mayıs 1951'de kurulan kurum yayıncıdır.
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
Basın, Yayın, Anlatım ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi
Hizmetleri İşletmesi'nin aynısıdır.
"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative
Association founded in 1951
Türkiye'de yayınlanan Basın yayıncıdır.
Görülen yazı ve haberler 15 gün içinde
Yazılar elektronik ortamda teslim edilir
Yayın Tarihi
Yayın Kurulu Tarihi
Basım Tarihi

Bu Sayıda.....

Başyazı	1
ÖZDEM SATICI TOPRAK KOOPERATİFLERDE AYNI SERNAYE	3
MUSTAFA YAVUZ 7061 SAYILI TORBA KANUNLA KOOPERATİFLERE İLİŞKİN YAPILAN ÖZEL DÜZENLEMELER	7
VEDAT SADIOĞLU TARIM VE KREDİ KOOPERATİFÇİLİĞİ UĞULANALARINA ÖRNEK BİR ÜLKE; KANADA	13
SEÇKİN CENKİŞ TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN VE BİRLİKLERİNİN DENETİMİ	21
MERYEM YILMAZ AVRUPA BİRLİĞİ YEREL YÖNETİMLERİNDE KADINLARIN TEMSİLİ	26
YASİN CAN GÖNÜLTAŞ TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN ULUSLARARASI POLİTİKALARINDA MALİ DESTEKLERİN ÖNEMİ	33
YETER DEMİR USLU SÜRDÜRÜLEBİLİR BAŞARIDA ÇALIŞANLARA KULAK VERMEK	38
NAZLI YÜCEL BATMAZ KENTLİ HAYATIN BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE YAYI HAYATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	41

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasip Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAĞ
Üye	: Doç. Dr. Hacı ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Doç. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Yrd. Doç. Dr. Erol DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emine ONER KAYA

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir UNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiyi gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından mektep verleştirilisi olarak teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakterleriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiyi gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Değerli kooperatif dostları;

Türk ordusu, 20 Ocak 2018 tarihinde Suriye'nin kuzeybatısında bulunan Afrin bölgesinde yuvalanan terör örgütüne karşı “Zeytin Dalı Harekâtı”nı başlattı.

Bu, sıradan bir harekât değildir; yıllardır medeniyet coğrafyamızı hedef alan “**Böl-parçala siyaseti**”ne, kararlı bir karşı duruştur.

Bunun devamının geleceği, Afrin'den Kandil'e uzanan hatta tahakküm kuran PKK ve PKK'nın uydusu olan diğer terör örgütlerinin buralardan sökülüp atılmasına kadar devam edeceği anlaşıyor; öyle de olması gerekiyor.

Şunu ilave etmek gerekir ki, medeniyet coğrafyamızı **Türk-Arap-Fars-Kürt** veya **Şii-Sünni** diye çatışma içine sokarak kendi küresel egemenliklerini teminat altına almaya çalışanlara karşı mücadeleyi sürdürmeli; geçmişte yapılan hatalardan da ders almalıyız. Bu vesile ile “**Zeytin Dalı Harekâtı**”nda *şehit olan tüm şehitlerimize Allah'tan rahmet, geride kalanlara da sabr-ı cemil niyaz ediyorum.*

Zeytin Dalı Harekâtı'nda bölgede görev alan askerle yapılan röportajda Mehmetçik kendisine sorulan, “**İstikamet neresi**” sorusuna verdiği “**Kızıl Elma'ya**” cevabı, bu kavram ve bununla ilintili olarak “**Türk'ün Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi (ülküsü)**” hakkında bir tartışmaya ve konunun geniş kitlelerin ilgisini çeken bir konu haline gelmesini sağladı.

Kızıl Elma, Türk mitolojisinde Türkler ve de özellikle Oğuz Türkleri için üzerinde düşünüldükçe uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan ülküler veya düşleri simgeleyen bir ifadedir. Türk milliyetçiliğinin önemli sembollerinden birisi olan **Kızıl Elma** imgesi, Türk devletleri için bir hedefi ve amacı simgeler.

Ulaşılmaması gereken bir yeri, fethedilmesi gereken bir beldeyi ifade ettiği gibi kimi zaman bir devlet kurma idealini, kimi zaman cihan hakimiyeti idealini, kimi zaman da Türk birliği idealini ifade etmiştir.

“**Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi**” kavramı, ülkemizin yetiştirdiği büyük Selçuklu tarihçisi merhum **Prof. Dr. Osman Turan**'ın, Türk tarihinin âdeta genel durumunu ve kazanımlarını ortaya koyduğu Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi adlı kitabının başlığında yer alır.

Rahmetli Turan, Türklerin tarihte kurdukları Hunlar, Göktürkler (**Türk Kağanlığı**), Karahanlılar (**Türk Hakanlığı**), Selçuklular ve Osmanlılar gibi devletlerin insanlığa ve dünyaya nizam ve adalet götürme ülküsünü benimsediklerini ortaya koyduğu bu eserin alt başlığını da “**Türk Dünya Nizâmının Millî, İslâmî ve İnsanî Esasları**” olarak koymuş; 2. cildinin bir bölümünde “**Türk Tarihinde İnsanlık İdeali**” konusunu ele almıştır.

Bu kitabın Osmanlılarla ilgili ikinci cildinde, **Kızıl Elma** konusu da bir alt başlıkla (**İslâm-Türk**

Mefkûresinde İstanbul ve Kızıl elma Efsanesi) değerlendirilmiştir. Osman Turan, bu bölümde özetle şunları söyler:

“Ayasofya’nın önünde dikili bir sütun üzerinde, at üstünde bulunan Justinianus [(Doğu) Roma İmparatoru Jüstinyen] heykelinin elinde kızıl bir küre olup, Türk Kızıl elması ve cihân hâkimiyetinin hedefi idi. XIII. asır İslâm coğrafyacılarına göre bu heykelin sağ eli havada olup halkı İstanbul’a davet eden bir mânâya delâlet eder. Sol elinde de madenî bir küre bulunmakta ve bu da düşmanın şehri istilâsına engel bir tılsım telâkki olunmakta idi. Hristiyan kaynaklarına göre at üzerinde canlı gibi duran Justinianus’un heykelinin elinde altından büyük bir elma olup sağ eliyle de Kudüs’ü ve İslâmları göstermektedir.

Bu küre imparatorun dünyayı elinde tuttuğuna delâlet ediyor ve “Cihân hâkimiyeti” tılsımının yazılarını taşıyordu. Hristiyan seyyahlarına göre bu altın kızıl küre Bizans imparatorluğuna uğur getiriyordu. Nitekim XIV üncü asırda heykelin ve kürenin (Kızıl-elmanın) düşmesi birçok ülkelerin kaybına, yâni Türkler tarafından fethine ve imparatorluğun sükutuna bir işaret sayılmıştı. İşte Bizansın devamı için uğurlu bir tılsım sayılan bu küre Türklerin Kızıl-elması olup ona sahip olmak veya İstanbul’u almak emeli Türk cihân hâkimiyeti mefkûresinin bir sembolü olmuştu.” (s. 356-357).

1317’de, kürenin üzerindeki haç bir fırtınada düştüğü zaman halk büyük bir korkuya kapılmış; daha sonra elma biçimindeki top da düşüp parçalanınca bundan yakında devletin parçalanıp yıkılacağı manası çıkarılmıştır. Diğer bir rivayete göre de heykelin elindeki top, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u kuşatmasından kısa bir süre önce düşmüş; İmparator Konstantin iki defa onu tekrar yerine koymayı denemişse de başaramamıştır.

Osman Turan; Evliya Çelebi, Peçevî gibi kaynaklarda Kızıl elma motifine dair atıfları da ele aldıktan sonra **“Türklerin “Padişahımız gelecek, Hristiyan dünyasını ve Kızıl-elmayı alacaktır. Eğer kâfirler yedi sene ilerleyemezse onlar üzerinde hâkimiyetini kuracaktır.”** sözlerini söylediklerini bir Macar’dan (XVI. asır) dinlediğini yazar... **“Ayrıca, Bedayü’l-Vekayî adlı tarih kaynağında, “İnşallah Kızıl-elma dedikleri şehir-i maruf [Beç=Viyana] ümmet-i Muhammed’e müyesser olup Çasar adı âlemden silinir.”** diye yazılı olduğunu da belirtir.

Kızıl elma, Osmanlı’nın dağılma döneminde Türkçülüğün sembollerinden biri hâline gelmiştir. Bu defa dağılan devlet yerine Turan’ın kurulması ülküsü **Kızıl elma** olur.

Ziya Gökalp’in Türk Yurdu’nda (1913) yayımlanan **“Kızıl elma”** hikâyesi ile bu kavram değişik bir muhteva kazanarak yeniden gündeme gelir. Ziya Gökalp’ta **Kızıl elma** bu defa, çökmekte ve dağılmakta olan Osmanlı Devleti yerine bütün Türklerin bir araya gelerek kuracakları ve yüzyıllardır özlemini çektikleri Turan ülkesiyle eş anlamda kullanılır. Ziya Gökalp’tan birkaç yıl sonra Ömer Seyfeddin **“Kızıl elma Neresi?”** adıyla yayımladığı hikâyede, **“padişahın atının ayağının bastığı yer” diye gösterdiği Kızıl elma kavramına, “erişilmek istenen ülke”** şeklinde açıklık getirir.

Özetle, **Kızıl elma** bir ülkünün adıdır. Ordu ve askerler için fethedilecek yerdir, Konstantiniyye’dir, Roma’dır, Beç’tir (Viyana), padişahın atının gittiği yerdir, hükümdarlar için dünyaya adalet ve nizam götürme, i’lâ-yı kelimetullah (Tanrının adını yüceltme) davasıdır.

KOOPERATİFLERDE AYNI SERMAYE

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Kooperatifler 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda ticaret şirketleri arasında sayılmakla birlikte ticaret şirketlerinden belirgin farklılıklar taşımaktadır.

Özellikle sahip olunan sermaye miktarı kadar oy hakkına sahip olunan sermaye şirketlerinin aksine kooperatiflerde sermaye ile oy hakkı arasında artan oranlı bir ilişki söz konusu değildir.

Bununla birlikte tıpkı ticaret şirketlerinde olduğu gibi 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda kooperatiflere nakdi sermaye dışında aynı sermaye konulmasına da izin verilmiştir.

Halihazırda kooperatif kuruluşlar en az 7 gerçek veya tüzel kişinin bir araya gelmesi ile kurulduğundan ve bir ortaklık payının değeri 100 TL olduğundan bir kooperatifin kuruluşu için gereken asgari sermaye de (7X100=) 700 TL'ye isabet etmekte, aynı sermayede de asgari bu tutarın sağlanması gerekmektedir.

II - Aynı Sermaye Unsurları

Kooperatifler Kanunu'nda gerek kooperatifin kuruluşu aşamasında ve gerekse ortağın ortaklığa girişi esnasında aynı sermaye taahhüt etmesi yolu açık tutulmuş iken ayınlara nitelikleri hakkında açıklama yapılmamıştır.

Kelime anlamı olarak para olarak olmayan, maddi olan anlamını taşıyan aynı¹, sermaye ile tamamlandığında nakdi olmayan sermayeyi işaret etmektedir.

Bu gibi değerlere örnek olarak arsa, bina gibi taşınmazlar, araç gibi taşınırılar gösterilebilir. Bununla birlikte 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda alacak, kıymetli evrak, sermaye şirketlerine ait paylar, fikri mülkiyet hakları, taşınırılar ve her türlü taşınmaz, taşınır ve taşınmazların faydalanma ve kullanma hakları, kişisel emek, ticari itibar, ticari işletmeler, elektronik ortamlar, alanlar, adlar,

***Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı**

1) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a4b5842972b40.99046109

işaretler, maden ruhsatnameleri ile devrolunabilen ve değerlendirilebilen her türlü değer ticaret şirketlerine aynı sermaye olarak konulacağı belirtilmiştir.(TTK Md.127/1)

Ancak, bu unsurlardan hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar ve vadesi gelmemiş alacakların anonim şirketlere sermaye olarak konulmasına izin verilmemiştir.(TTK Md.342/1)

Kooperatifler Kanunu'nun 98. Maddesinde, aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere ilişkin hükümlerinin kooperatifler hakkında uygulanacağı belirtildiğinden ve kooperatiflere konulacak aynı sermaye unsurları ile ilgili olarak Kooperatifler Kanunu'nda aksine bir düzenleme bulunmadığından dolayı, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere konulacak aynı sermayeye ilişkin hükümleri kooperatifler için de uygulanabilecektir.

Buradan hareketle, kooperatiflere aynı sermaye olarak vadesi gelmiş alacak, kıymetli evrak, sermaye şirketlerine ait paylar, fikri mülkiyet hakları, taşınır ve her türlü taşınmaz, taşınır ve taşınmazların faydalanma ve kullanma hakları, ticari işletmeler, elektronik ortamlar, alanlar, adlar, işaretler, maden ruhsatnameleri ile devrolunabilen ve değerlendirilebilen her türlü değer konulabileceği anlaşılmaktadır.

II - Aynı Sermaye Konulup Konulamayacağı

Kooperatifler Kanunu'nda aynı nevinden sermaye konması veya kooperatifin mevcut bir işletmeyi veya aynları devralmasının ana sözleşme ile kabul edilebileceği belirtilmiş, ortakların aynı sermaye koyup koymayacaklarına ilişkin hükümlerin ana sözleşmede açıkça yer alması da zorunlu tutulmuştur. (KK Md.20, 4)

Yasal düzenleme bu şekilde olmakla birlikte konuyla ilgili olarak kooperatif ana sözleşmelerinin önemli bir kısmında aynı sermaye konulmasına izin verilmemiştir.

Zira, hizmet dayanışma kooperatifi, tarım satış kooperatifi, esnaf sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatifi, Karayolu yolcu taşıma kooperatifi gibi kooperatif türlerine ait örnek ana sözleşmelerde aynı sermaye konulamayacağı belirtilmiştir.

Ancak aynı sermayeye izin verilen kooperatif türleri de mevcut olup, bunlardan bazıları tedarik ve dağıtım (eski adıyla temin/tevzii kooperatifleri), Kadın girişimi, üretim ve işletme kooperatifi, Yenilenebilir enerji üretim kooperatifidir.²

Tarım kredi kooperatifleri³ ile yapı kooperatiflerine ait örnek ana sözleşmelerde de⁴ aynı sermayeye izin verilmemiştir.

Bununla birlikte, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 98. Maddesi yollamasıyla 6102 Sayılı Kanun'unda düzenlenen birleşme, bölünme ve tür değiştirme işlemlerinde aynı sermaye konulmasına ilişkin hükümlerin uygulanmayacağı hüküm altına alındığından, başka bir ticaret şirketi veya kooperatifle birleşen ya da bir sermaye şirketi veya kooperatife bölünen veyahut sermaye şirketine dönüşmek suretiyle tür değiştiren bir kooperatifin bu işlemler nedeniyle yeni oluşuma aktaracağı aynı varlıklar için aynı sermaye konulmasına ilişkin hükümler işletilmeyecektir. (6102 TTK Md.142/2, 163/2, 184/1)

2) <http://koop.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/ornek-anasozlesmeler/bakanlikca-kurulus-izni-verilen-kooperatif-ve-ust-kuruluslari-ornek-anasozlesmeleri>

3) <http://www.tarimkredi.org.tr/images/haberler/2016/anasozlesme/tarim-kredi-koop-anasozlesmesi.PDF>

4) <https://www.csb.gov.tr/db/igdir/webmenu/webmenu3336.pdf>

III - Aynı Sermayeye Değer Biçilmesi

Belirttiğimiz üzere aynı sermaye kooperatifin kuruluşu esnasında kurucu ortaklarca getirilebileceği gibi, kooperatif tüzel kişilik kazandıktan sonra ortak olanlarca da konulabilecektir.

Ancak, nakdi sermayenin aksine aynı sermaye niteliği itibarıyla likit olmaması nedeniyle beraberinde değerlendirme sorununu getirmektedir.

Buna göre kooperatiflerde kuruluşta sermaye olarak konulan unsurların değerleri gösterilebileceği gibi, böyle bir tespit yapılmamış ise bu tespit kurucular tarafından toplantıya çağrılacak ilk genel kurulda ortakların 2/3'ünü temsil eden ortakların çoğunluğu ile seçilecek bilirkişi tarafından yapılacaktır.(KK Md.21/1)

Ortakların 2/3'ünün birleşmesinin mümkün olmadığı hallerde bilirkişinin seçimi sulh hukuk mahkemesinden istenecektir.(KK Md.21/3)

Şayet aynı sermaye kooperatif tüzel kişilik kazandıktan sonra ortak olmak isteyenlerce getirilmişse bilirkişinin seçimine ilişkin genel kurul çağırısı yönetim kurulu tarafından yapılacaktır.(KK Md.21/2)

Bilirkişinin düzenlediği raporlar kooperatif tarafından yapılacak ilk genel kurul toplantısında görülecek, bundan önce söz konusu genel kurula ilişkin davet mektuplarına bilirkişi raporunun bir örneği eklenecektir.(KK Md.22/1)

Bu genel kurulda ortak sayısının en az yarısının asaleten ve temsilen toplantıda hazır bulunması ve raporun aynen kabul veya reddine çoğunlukla karar vermesi gerekecektir.(KK Md.22/2)

Yasada seçilen bilirkişi tarafından verilen rapora karşı tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde mahalli sulh hukuk mahkemesi nezdinde itiraz edilebileceği belirtilmiş olmakla birlikte raporun kime tebliğ edileceği ve kimlerin itirazda bulunacağı yönünde bir hükme yer verilmemiştir.(KK Md.21/4)

Ancak düzenlemenin içeriğinden ve bu raporun bir örneğinin genel kurul çağrı mektuplarına eklenmesinden anlaşıldığı kadarıyla, bilirkişi veya bilirkişilerce düzenlenen rapor kooperatif yönetim kuruluna teslim edilmesi, diğer taraftan, doğrudan menfaatini ilgilendirmesi nedeniyle öncelikle aynı sermayeyi koyan ortağın itiraz hakkı olması gerektiğinden, yönetim kurulunun raporun bir örneğini bu ortağa tebliğ etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İtiraz üzerine mahkemece verilen karar kesin olup, temyizi mümkün değildir.(KK Md.21/4)

Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, aynı sermaye konulması halinde bu sermayeyi getiren ortağa yönelik bazı sınırlamalar bulunmaktadır.

Şöyle ki, Kooperatifler Kanunu'nda bir ortağın en fazla 5000 pay taahhüt etmesine cevaz verildiği ve bir ortaklık payının halihazırdaki değeri 100 TL olduğundan tıpkı nakdi sermaye (ortaklık payı) taahhüdünde olduğu gibi aynı sermaye getiren ortaklar da azami olarak (5000X100=) 500.000 TL tutarında aynı sermaye taahhüt ve tediye edebileceklerdir.(KK Md.19/2)

Buna göre örneğin, aynı sermaye olarak bir taşınmaz getiren ortak yukarıda belirttiğimiz tutarı aşan bir aynı sermaye koyamayacaktır.

Yasada aynı sermayeye ana sözleşmede değer biçilmemiş olması halinde yapılacak işlemler bu şekilde açıklanmış iken, kooperatifin kuruluş esnasında tescil ettirmesi gereken hususlarda aynı sermayeye biçilen değere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.(KK Md.3)

Diğer bir ifadeyle, kuruluşta aynı sermaye konulan bir kooperatifte bu sermayenin değerinin

kooperatifin tüzel kişilik kazanması esnasında tescil ettirilmesi gerekmekte, dolayısıyla, aynı sermayenin değerinin kooperatifin tüzel kişilik kazanmasına ilişkin ana sözleşmenin tescili esnasında belirlenmiş olması zorunluluğu bulunmaktadır.

Bu durum aynı sermayeye kooperatifin tüzel kişilik kazanmasından⁵ sonra değer biçilmesini imkansız kılmakta ve her iki düzenleme arasında çelişki yaratmaktadır.

Kooperatife aynı sermaye olarak konulan ve tapu, gemi ve fikri mülkiyet ile benzeri sicillerde kayıtlı bulunan mal ve hakların şirket adına tescilinin gecikmeksizin yapılması amacıyla; tescili yapan müdürlük tarafından şirketin tescili ile eş zamanlı olarak ilgili sicillere bildirimde bulunulması gerekmektedir.⁶

IV - Sonuç

Sermaye içinde nakit unsurlar barındırdığı gibi aynı unsurları da kapsamakta olan bir kavramdır. Günümüzde taşınmazdan fikri mülkiyet haklarına, elektronik ortamlara kadar uzanan birçok unsur sermaye kalemleri arasında kabul edilmektedir.

Kooperatiflerde de aynı sermaye konulması mümkün olmakla birlikte bunun için öncelikli şart kooperatif ana sözleşmesinde aynı sermayeye izin verilmiş olmasıdır.

Ana sözleşmesinde bu yönde düzenleme olan kooperatiflerde ticaret siciline tescil aşamasında aynı sermaye unsurlarının değerinin de belirtilmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Kanun'da böyle bir belirlemenin yapılmamış olması halinde tescilden sonra yapılacak genel kurulda seçilecek bilirkişi marifetiyle değerlemenin yapılacağı ifade edilmiştir.

Ancak gerek kuruluş sürecini uzatması ve gerekse beraberinde değerlendirme ile ilgili sorunları getirmesi nedeniyle kooperatiflerde aynı sermaye çok fazla tercih edilmemekte ve bu sorunlar nedeniyle birçok örnek ana sözleşmede de aynı sermaye konulmasına izin verilmemektedir.

5) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 7. Maddesine göre kooperatifler ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanırlar.

6) Bkz. 31/120/2012 tarih ve 28453 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Şirketlerde Yapı Değişikliği Ve Aynı Sermaye Konulmasında Siciller Arası İşbirliğine İlişkin Tebliğ

7061 SAYILI TORBA KANUNLA KOOPERATİFLERE İLİŞKİN YAPILAN ÖZEL DÜZENLEMELER

*Mustafa YAVUZ**

1. Giriş

Türkiye Büyük Millet Meclisinde uzun ve zorlu bir maratondan sonra yasalaşan ve birçok kanunda önemli değişiklikler yapan 7061 sayılı Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 05.12.2017 tarihli ve 30261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Kamuoyunda 7061 sayılı Torba Kanun olarak isimlendirilen bu Kanunla kooperatiflere ilişkin özel düzenlemeler de yapılmıştır.

Bu çerçevede, kurumlar vergisi mükellefi olan kooperatiflerin bu vergiden muafiyet ve istisnayı öngören kanun hükümleri yeniden düzenlenmiş, kooperatiflerde ortak dışı işlemlerden ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmuş, kooperatiflerin ortak dışı işlemleri nedeniyle muafiyetlerini kaybetmemeleri ve bu işlemlerinden doğan kazançlarının kooperatif tüzel kişiliğine bağlı ayrı bir iktisadi işletme nezdinde vergilendirilmesi kuralı getirilmiş; tütün üreticilerinin bir araya gelerek kurduğu kooperatiflere tütün ticareti yetki belgesi ve sarmalık kıyılmış tütün tesisi kurulması için yetki verilmesine ve tütünlerin üretimini ve ticaretini yapabilmelerine imkan sağlanmış; ayrıca ortak sayısı 500'ün üzerinde olan kooperatif ve kooperatif birliklerinin paylarının çoğunluğuna sahip oldukları anonim şirketlerin paylarının halka arz olmuş sayılmaları öngörülmüştür.

İşte bu çalışmada, 7061 sayılı Torba Kanunda yer alan kooperatiflere ilişkin özel düzenlemeler, üç ana başlık altında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. Torba Kanunda Kooperatiflere İlişkin Yapılan Özel Düzenlemeler

2.1. Kooperatiflerin Kurumlar Vergisinden Muafiyet ve İstisnayı Öngören Mevzuat Hükümlerinin Yeniden Düzenlenmesi

**Gümrük ve Ticaret Uzmanı*

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun¹ 1. maddesinde kooperatiflerin gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurları, kurum kazancı sayılmakta ve bunlar kurumlar vergisine tâbi tutulmaktadır.

Anılan Kanunda kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa² veya özel kanunlarına göre kurulan kooperatifler ile benzer nitelikteki yabancı kooperatifler şeklinde ifade edilmiş, ancak türler itibariyle tek tek sayılmamıştır.

Bu kapsamda, hangi türde olursa olsun bütün kooperatifler kurumlar vergisi mükellefi olarak kabul edilmektedir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda kooperatif, *“Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar”* şeklinde tanımlanmıştır.

Belirtmek gerekir ki, sadece Türk uyruklu kooperatifler değil, benzer nitelikteki yabancı kooperatifler de kurumlar vergisine tabidir.

2.1.1. Muafiyete İlişkin Değişiklikler

Kurumlar vergisinden muafiyetler, Kurumlar Vergisi Kanununun 4. maddesinde düzenlenmiş ve muafiyet tanınan kurumlar arasında belli kooperatiflere de yer verilmiştir.

Ancak, mezkûr hükmün 4. maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde, kural olarak kooperatiflere muafiyet tanınmakla birlikte, bu muafiyete bazı sınırlamalar getirmiştir.

Buna göre anılan bent, *“Tüketim ve taşımacılık kooperatifleri hariç olmak üzere, ana sözleşmelerinde sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması, yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden pay verilmemesi, yedek akçelerin ortaklara dağıtılmaması ve sadece ortaklarla iş görülmesine (Yapı kooperatiflerinin kendilerine ait arsalarını kat karşılığı vererek her bir hisse için bir iş yeri veya konut elde etmeleri ortak dışı işlem sayılmaz.) ilişkin hükümler bulunup, bu hükümlere fiilen uyan kooperatifler ile bu kayıt ve şartlara ek olarak kuruluşundan inşaatın bitim tarihine kadar yönetim ve denetim kurullarında, söz konusu inşaat işlerini kısmen veya tamamen üstlenen gerçek kişilerle tüzel kişi temsilcilerine veya Kanunun 13 üncü maddesine göre bunlarla ilişkili olduğu kabul edilen kişilere veya yukarıda sayılanlarla işçi ve işveren ilişkisi içinde bulunanlara yer vermeyen ve yapı ruhsatı ile arsa tapusu kooperatif tüzel kişiliği adına tescil edilmiş olan yapı kooperatifleri.”* hükmünün amirdir.

Söz konusu hüküm kapsamında, tüketim ve nakliye kooperatifleri dışında kalan diğer kooperatiflerin muafiyetten yararlanabilmeleri için anasözleşmelerinde; sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması, yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi, ihtiyaç akçelerinin ortaklara dağıtılmaması, münhasıran ortaklarla iş görülmesine dair hükümlerin bulunması ve mutlak surette bu kayıt ve şartlara uyulması gerekmektedir.

Ayrıca, yapı kooperatiflerinin muafiyetten yararlanabilmesi için bahsi geçen şartlara ek olarak; kuruluşlarından söz konusu yapı inşaatlarının sona erdiği tarihe kadar yönetim ve denetim kurullarında inşaat işini üstlenen gerçek kişilerle tüzel kişi temsilcilerinin ve bunların ilişkili olduğu kişiler veya işçi işveren ilişkisi bulunan kişilere yer verilmemesi, yapı ruhsatı ile arsa tapusunun kooperatif tüzel kişiliği adına olması gerekir.

Öte yandan, yukarıda yer verilen bentte parantez içerisinde *“Yapı kooperatiflerinin kendilerine ait*

1) 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 21.06.2006 tarihli ve 26205 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

2) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

arsalarını kat karşılığı vererek her bir hisse için bir iş yeri veya konut elde etmeleri ortak dışı işlem sayılmaz.” hükmüne yer verilmiştir.

Bu durumda, yapı kooperatiflerine münhasır olmak üzere kooperatif üzerine kayıtlı arsaların kat karşılığı verilmesi ve karşılığında her bir hisse için bir iş yeri yahut konut elde edilmesi durumu ortak içi işlem kabul edilecek ve bu durumda muafiyet devam edecektir.

Diğer taraftan, kooperatifler ortak dışı işlem yaptıkları takdirde muafiyetlerini kaybetmekte ve kurumlar vergisi mükellefi olarak vergiye tabi tutulmaktadır.

Bu hal, kooperatiflerin istisnai nitelikteki ortak dışı işlemleri nedeniyle muafiyetten mükellefiyete geçmelerine sebep olmakla birlikte vergi idaresince yapılan tespitler neticesinde cezalı tarhiyatlara da muhatap olmaları sonucunu doğurabilmektedir.

İşte ortak dışı işlemleri vergiye tabi tutulup muafiyetini kaybeden kooperatiflere yönelik ortak dışı işlemin tanımlanması, hangi işlemlerin ortak dışı işlem sayılmayacağıının düzenlenmesi, bu sayede kooperatiflerin muafiyetlerini kaybetmemeleri ve sadece ortak dışı işlemlerin vergilendirilmesi amacıyla, 7061 sayılı Torba Kanunun 88. maddesiyle 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 4. maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer alan parantez içi hüküm yürürlükten kaldırılmış ve aynı bendin sonuna “(Kooperatiflerin ortakları dışındaki kişilerle yaptıkları işlemler ile kooperatif ana sözleşmesinde yer almayan konularda ortakları ile yaptıkları işlemler “**ortak dışı**” işlemlerdir. Kooperatiflerin faaliyetin icrasına tahsis ettikleri ve ekonomik ömrünü tamamlamış olan demirbaş, makine, teçhizat, taşıt ve benzeri amortismanına tabi iktisadi kıymetleri elden çıkarmaları ile yapı kooperatiflerinin kendilerine ait arsalarını kat karşılığı vererek her bir hisse için bir işyeri veya konut elde etmeleri ortak dışı işlem sayılmaz. Kooperatiflerin ortak dışı işlemleri nedeniyle kooperatif tüzel kişiliğine bağlı ayrı bir iktisadi işletme oluşmuş kabul edilir. Kooperatiflerin, iktisadi işletmelerinden ve tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine katılımlarından kazanç elde etmelerinin ve bu kazançların daha sonra ortaklara dağıtılmasının muafiyete etkisi yoktur. Ortak dışı işlemlerden elde edilen kazançların vergilendirilmesine ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığınca belirlenir.)” şeklinde parantez içi hüküm eklenmiştir.

Yapılan düzenlemeyle kooperatiflerde ortak dışı işlemlerden ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmuş, kooperatiflerin faaliyetlerinin icrasına mahsus olarak iktisap ettikleri demirbaş, makine, teçhizat, taşıt vb. maddi duran varlıklarının ekonomik ömürlerini tamamladıktan sonra elden çıkarmalarının ortak dışı işlem olarak kabul edilmeyeceği kuralı getirilmiştir.

Ayrıca, kooperatiflerin ortak dışı işlemleri nedeniyle muafiyetlerini kaybetmemeleri ve bu işlemlerinden doğan kazançlarının kooperatif tüzel kişiliğine bağlı ayrı bir iktisadi işletme nezdinde Maliye Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde vergilendirilmeleri amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. Torba Kanunda bahsi geçen değişikliklerin 1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.

Yeri gelmişken belirtelim ki, 7061 sayılı Torba Kanun ile Kurumlar Vergisi Kanununda kooperatiflere ilişkin yapılan değişikliklere dair Maliye Bakanlığınca Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 1)’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No: 14) ³ yayımlanmıştır.

2.1.2. İstisnaya İlişkin Değişiklikler

Kurumlar Vergisi Kanununun 5. maddesinin birinci fıkrasının (i) bendinde kooperatiflerde risturn istisnası düzenlenmiştir.

3) Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 1) ’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No: 14), 23.12.2017 tarihli ve 30279 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bir önceki bölümde yer verilen kooperatiflerin muafiyetine ilişkin yeni düzenleme çerçevesinde, kooperatiflerin ortak içi işlemleri nedeniyle kurumlar vergisi hesaplanması ve ödenmesi gerekmeyeceğinden anılan Kanunun 5/I-i maddesindeki risturn istisnasında üretim ve kredi kooperatiflerine ilişkin düzenleme yersiz kalmıştır.

Bu bağlamda, söz konusu bendin, “Kooperatif ortaklarının yönetim gideri karşılığı olarak ödedikleri paralardan harcanmayarak iade edilen kısımlar ile aşağıda belirtilen kooperatiflerin ortakları için;

1) Tüketim kooperatiflerinde, ortakların kişisel ve ailevî gıda ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için satın aldıkları malların değerine,

2) Üretim kooperatiflerinde, ortakların üreterek kooperatife sattıkları veya kooperatiften üretim faaliyetinde kullanmak üzere satın aldıkları malların değerine,

3) Kredi kooperatiflerinde, ortakların kullandıkları kredilere, göre hesapladıkları risturnlar.” şeklindeki birinci cümle hükmü, 7061 sayılı Torba Kanunun 89. maddesiyle 01.01.2018 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere “Kooperatif ortaklarının yönetim gideri karşılığı olarak ödedikleri paralardan harcanmayarak iade edilen kısımlar ile tüketim kooperatiflerinin, ortaklarının kişisel ve ailevî gıda ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için satın aldıkları malların değerine göre hesapladıkları risturnlar.” şeklinde değiştirilmiştir.

2.2. Bazı Kooperatiflerin Paylarının Çoğunluğuna Sahip Olduğu Anonim Şirketlerin Halka Arz Olunmuş Sayılması

7061 sayılı Torba Kanunun 109. maddesiyle, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun⁴ 16. maddesine “Pay sahibi sayısı en az beş yüz olan kooperatif veya kooperatif birliklerinin payların çoğunluğuna sahip olduğu anonim ortaklıkların payları halka arz olunmuş sayılır. Bu ortaklıklar halka açık ortaklık hükümlerine de tabi olurlar. Bu fıkra kapsamına giren anonim ortaklıklarla ilgili olarak; pay sahibi kooperatif veya kooperatif birliği aynı olmak koşuluyla, her bir ortaklık için ayrı ayrı veya ortaklıkların tamamı bakımından yıllık en az elli milyon Türk lirası satış hasılatı yapmış olma şartı aranır. Bu fıkra kapsamına giren ortaklıklara ikinci fıkra hükümleri uygulanmaz.” şeklinde üçüncü fıkra eklenmiştir.

Getirilen hükümle, ortak sayısı 500 veya daha fazla olan kooperatif ve kooperatif birliklerinin sermayesinin %50'sinden fazlasına sahip olduğu anonim şirketlerin birlikte veya ayrı olarak yıllık satış hasılatı toplamı 50.000.000 TL'yi aşanların halka arz olunmuş sayılması öngörülmüştür.

Peki, söz konusu şirketlerin halka arz olunmuş sayılması ne anlama gelmektedir? Öncelikle bu şirketler, Sermaye Piyasası Kanununa ve dolayısıyla SPK'nın ikincil düzenlemelerine ve kararlarına tabidir.

Bu çerçevede, anılan kooperatiflerin ortağı olduğu şirketler hakkında Kar Payı Tebliği hükümleri uygulanır ve kar dağıtımlarını anılan Tebliğ hükümlerine göre yapmaları gerekir.

Ayrıca mezkûr şirketlerin bağış yapabilmesi için esas sözleşmelerinde hüküm bulunması şarttır ve yapılacak bağışın sınırı genel kurulca belirlenir.

Ayrıca, halka açık sayılan şirketlerin belli hususlarını, Payları Borsada İşlem Görmeyen Ortaklıklara İlişkin Özel Durumlar Tebliği (II-15.2 sayılı Tebliğ) hükümleri kapsamında kamuoyuna açıklamaları gerekir.

4) 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bunun yanında, payları borsada işlem görmeyen şirketler hesap dönemlerine ilişkin münferit ve konsolide finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak düzenler ve bu şirketlerin işlemleri bağımsız denetime tabi olur.

Öte yandan, söz konusu şirketlerin esas sözleşme değişikliği için SPK'dan uygun görüş ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığından izin alınması gerekir.

Diğer taraftan bahse konu şirketler, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 21. maddesinde düzenlenen örtülü kazanç aktarımı yasağı hükümlerine tabidir.

Yeri gelmişken belirtelim ki, 6362 sayılı Kanunun 16/II. maddesinde, payları borsada işlem görmeyen anonim şirketlerin, halka açık şirket statüsünü kazandıktan sonra en geç 2 yıl içinde paylarının işlem görmesi için borsaya başvurmak zorunda olduğu, aksi durumda SPK'nın bu payların borsada işlem görmesi veya şirketin halka açık şirket statüsünden çıkarılması için şirketin talebini aramaksızın gerekli kararları alması gerektiği öngörülmesine rağmen, yukarıda yer verilen hükümde *"Bu fıkra kapsamına giren ortaklıklara ikinci fıkra hükümleri uygulanmaz."* denildiğinden söz konusu kooperatiflerin ortağı olduğu şirketler için zikredilen koşullar geçerli olmayacaktır.

2.3. Geleneksel Tütün Üreticilerinin Tütün Üretim ve Pazarlama Kooperatifi Kurabilmesi ve Bu Kooperatiflerin Üretim ve Ticaret Yapabilmesi

7061 sayılı Kanunun 62. maddesiyle, 4733 sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun⁵ 6. maddesine, *"Tek başına kıyılıp içilebilme vasfına sahip tütün çeşitlerinin üretildiği Kurumca belirlenen merkezlerdeki tütün üreticilerinin bir araya gelerek kurduğu kooperatiflere, müracaatları halinde Kurum tarafından tütün ticareti yetki belgesi ve sarmalık kıyılmış tütün tesisi kurulması için yetki verilir. Bu kooperatifler ihtiyaç duydukları tütünü sözleşmeli olarak temin edebilecekleri gibi sözleşme dışı üretilmiş tütünleri de Kuruma bildirmek kaydı ile satın alabilirler. Kurumun izni ile tütün iç ve dış ticareti ve sarmalık kıyılmış tütün üretim ve ticaretini yapabilirler."* şeklinde onbirinci fıkra eklenmiştir.

Bu hüküm kapsamında, tek başına kıyılıp içilebilen tütün çeşitlerinin üretildiği Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından belirlenen merkezlerde geleneksel yöntemle üretim yapan tütün üreticileri kooperatif kurabilecek, bu kooperatifler aracılığıyla sarmalık kıyılmış tütün tesisi açabilecek ve ayrıca bu tütünlerin üretimini ve ticaretini yapabileceklerdir.

Dolayısıyla tütün üreticileri tarafından kurulan kooperatifler, kendi bölgelerinden aldıkları tütünlerin paketleme, taşıma, bandrolleme ve satış işlemlerini kayıtlı gerçekleştirebilecektir.

3. Sonuç

Kamuoyunda Torba Kanun olarak isimlendirilen 7061 sayılı Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla kooperatiflere ilişkin özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda;

- Kooperatiflerin hangi hallerde kurumlar vergisinden muaf olacağı ve kooperatiflerde ortak dışı işlemlerden ne anlaşılması gerektiği daha açık ve detaylı bir şekilde düzenlenmiş, kooperatiflerin faaliyetlerinin icrasına mahsus olarak iktisap ettikleri demirbaş, makine, teçhizat, taş vb. maddi

5) 4733 sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 09.01.2002 tarihli ve 24635 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

duran varlıklarının ekonomik ömürlerini tamamladıktan sonra elden çıkarmalarının ortak dışı işlem olarak kabul edilmeyeceği kuralı getirilmiş, kooperatiflerin ortak dışı işlemleri nedeniyle muafiyetlerini kaybetmemeleri ve bu işlemlerinden doğan kazançlarının kooperatif tüzel kişiliğine bağlı ayrı bir iktisadi işletme nezdinde vergilendirilmeleri öngörülmüş ve bu düzenlemelere bağlı olarak kooperatiflerde kurumlar vergisinden istisna tutulma şartları yeniden belirlenmiştir.

- Ortak sayısı en az 500 olan kooperatif veya kooperatif birliklerinin payların çoğunluğuna sahip olduğu ve yıllık satış hasılatı ayrı ayrı veya şirketlerin tamamı bakımından 50.000.000 TL'yi aşan anonim şirketlerin paylarının halka arz olunmuş sayılması ve bu şirketlerin halka açık şirket hükümlerine tabi olması şartı getirilmiştir.

- Tek başına kıyılıp içilebilme vasfına sahip tütün çeşitlerinin üretildiği Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumunca belirlenen merkezlerdeki tütün üreticilerinin bir araya gelerek kurduğu kooperatiflere tütün ticareti yetki belgesi ve sarmalık kıyılmış tütün tesisi kurulması için yetki verilmesine, bu kooperatiflerin ihtiyaç duydukları tütünü sözleşmeli olarak temin edebilecekleri gibi sözleşme dışı üretilmiş tütünleri de satın alabilmesine, anılan Kurumun izni ile tütün iç ve dış ticareti ve sarmalık kıyılmış tütün üretim ve ticaretini yapabilmesine imkan sağlanmıştır.

Kaynakça

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu (10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı R.G.).

4733 sayılı Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (09.01.2002 tarihli ve 24635 sayılı R.G.).

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu (21.06.2006 tarihli ve 26205 sayılı R.G.).

6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (30.12.2012 tarihli ve 28513 sayılı R.G.).

7061 sayılı Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (05.12.2017 tarihli ve 30261 sayılı R.G.).

Kar Payı Tebliği (II-19.1) (23.01.2014 tarihli ve 28891 sayılı R.G.).

Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No: 14) (23.12.2017 tarihli ve 30279 sayılı R.G.).

Payları Borsada İşlem Görmeyen Ortaklıklara İlişkin Özel Durumlar Tebliği (II-15.2) (23.01.2014 tarihli ve 28891 sayılı R.G.).

TARIM ve KREDİ KOOPERATİFÇİLİĞİ UYGULAMALARINA ÖRNEK BİR ÜLKE; KANADA

*Vedat SADİOĞLU**

Giriş

Kanada, Kuzey Amerika'da yer alır. Yüz ölçümü 9.976.139 km², nüfusu 36,9 milyondur. Yüzölçümü bakımından dünyanın ikinci büyük ülkesidir.

Kanada topraklarının yaklaşık %8'i tarıma elverişlidir. Kanada, buğday, arpa ve çavdar üretiminde ve ihracatında dünyada ilk sıralarda yer almaktadır.

Tütün, patates, sebze ve meyveler ülkede üretilen diğer ürünlerdir. Çalışan nüfusun %10'u tarımla uğraşmaktadır.

Kanada'da tarımdaki teknik ilerlemenin ana nedeni makineleşme, kimyasal yöntemlerin kullanılması, sulama ve biyoloji, tarımsal kimya vb. gibi bilimdeki başarıların uygulanmasıdır.

Yüksek düzeyde makineleşmiş büyük çiftliklerde ürün miktarı ve emek üretkenliği, küçük ve orta çiftliklere göre çok daha yüksektir.

Kanada gibi gelişmiş ülkeler, kooperatifçilik hareketini daha da geliştirerek dar gelirlilerin yaşam düzeylerinin iyileştirilmesinde ve ülke ekonomilerinin kalkınmasında büyük yararlar sağlamışlardır. Kanada'da kooperatifler, girdi temininde ve pazarlamada önemli rol oynamaktadır.

Kanada'da tarım ve sanayinin bütünleşmesinde tarımsal amaçlı kooperatifler bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece üreticiler tarımsal girdileri istenilen zamanda ve uygun fiyatla temin edebilmiş ve tarım ürünlerini daha uygun koşullarda pazarlayabilmişlerdir.

Bunlar sonucunda ise üreticilerin refah düzeyi artırılabilmiştir. Kanada'da kooperatiflerin tarım ürünlerindeki üretim payları da oldukça yüksektir.

Kanada'da Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Dünyadaki kooperatif hareketi, 19. yüzyıl başlarındaki sanayileşmeye tepki olarak Avrupa'da ortaya çıkan sosyal ve ekonomik bir harekettir.

***Araştırmacı Yazar (vsadioglu1960@hotmail.com)**

Üyelerinin menfaatleri ve mülkiyet haklarına bağlı olarak faaliyet gösteren ilk kooperatif örgütleri, 1844 yılında Rochdale’de, İngiltere’de ortaya çıkmıştır.

Bu oluşum, ‘**Rochdale ilkeleri**’olarak zamanla bütün dünyaya yayıldı.

Bu ilkelerden en önemlileri, bir kooperatif üyesinin yapılan yatırımlara bakılmaksızın herkesin bir oy sahibi olması, herkesin eşit temsili, herkesin katılabilmesi, fazla veya kârların katılım düzeylerine göre üyelere dağıtılması ve kooperatifler üyeleri için eğitim faaliyetlerinin üstlenilmesiydi.

Kanada’da kooperatif ilkeleri de erken topluluk zamanlarında uygulanmıştır. 19. yüzyılın başlarında, Kanada’nın yerleşim döneminde sayısız idealist örgütler kuruldu.

Ancak bunların çoğu, örneğin Kanada’nın Lambton İlçesinde 1813 yılında başlayan Owenite topluluğu ve daha sonraları Saskatchewan’daki Cannington Manor çok uzun sürmedi.

Buna rağmen Alberta-Saskatchewan sınırındaki Lloydminster’daki Barr Colony gibi yerlerdeki kapsamlı kooperatif idealleri sonradan da devam etti.

Resim 1: Kanada Haritası (Kuzey Amerika)

İngiltere’dekine benzer ilk pazarlama organizasyonları, 1840’larda Kanada’da (**ilk kez Kuzey Amerika’da**) ortaya çıkmaya başladı.

İlk istikrarlı pazarlama ve mağazalar, 1861’de Stellarton’da geliştirildi.

Diğerleri, Breton Burnu’ndan Victoria’ya kadar olan endüstri bölgelerinde kısa bir süre göründüler.

1880’lerde işyerlerinde, erken işçi birliği olan ‘**önemli iş**’ adıyla bir oluşum ortaya çıktı.

Kanada'da bir dizi üretici kooperatifi veya iş ortaklığı da başlatıldı, ancak kısa sürede bu sistem başarısız oldu.

20. yüzyıla gelindiğinde birçok sendika üyesi işçi konut kooperatiflerini desteklemekteydi. Ancak ücretler, çalışma koşulları ve siyasi faaliyet konularında daha birçok sorunları vardı.

Yirminci yüzyılın başlarındaki koşullar ve ihtiyaçlar, pek çok yeni hareket ve düşüncenin ortaya çıkmasına neden oldu.

Kanada kooperatifçilik hareketi, çoğu zaman gözden kaçırılsa da bir istisna değildir. 20. yüzyılın başlarında istikrara kavuşmak için ilk kooperatifler, çiftçilerin pazarlama ve satın alma topluluklarıydı.

Resim 2: Alberta'nın bir il haline gelmesinden dört yıl sonra UFA (Kanada Çiftçi Kooperatifler Birliği), çiftçilerin ve çiftlik sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1909'da kuruldu.

Çiftçiler, kooperatifleri başarıyla geliştiren ilk Kanadalı gruptu.

Ontario'daki 1860-1900 yılları arasında çiftçiler, Quebec ve Atlantik Kanada'da, hızla büyüyen süt endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılamak için 1200'den fazla kooperatif, krema ve peynir fabrikası (*imalathanesi*) kurdu.

Sigorta şirketleri yangın, dolu ve erken don olaylarının yıkımlarına karşı ucuz koruma sağlamak için örgütlendi.

Prairie çiftçileri E.A. Partridge, doğrudan değirmencilere ve Avrupalı alıcılara pazarlamak için 1906'da '*Tane Üreticileri Tahıl Birliği*'ni organize etti.

1911'de Saskatchewan çiftçileri, Saskatchewan Cooperative Elevator Co.'yi örgütledi.

İki yıl sonra, Alberta çiftçileri '**Alberta Çiftçiler Kooperatifi Asansör Şirketi**'ni kurdu.

Meyve yetiştiricileri, tütün ve hayvancılık üreticileri, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce küçük ama önemli arz-satın alma ve pazarlama grupları oluşturdu.

Bu arada, sanayi bölgelerindeki işçiler ve çiftçiler kooperatif mağazaları kurdular. Ontario ve Nova Scotia'dan bazıları 1909 yılında, Hamilton'da bir ulusal temsilci kuruluşu ve eğitim kurumu olan '**Kanada İşbirliği Birliği**' kurmak için bir araya geldi.

1900 yılında Québec'de Alphonse Desjardins, ilk '**Tasarruf ve Kredi Birliği**'ni kurdu.

Resim 3: Caises Populaires Desjardins Grubu'nun kurucusu
Alphonse Desjardins ve eşi Dorimene

Birinci Dünya Savaşı sırasında kooperatif örgütleri, çiftçilerin pazarlama konusunda endişeleri arttıkça gelişti.

Tüketiciler enflasyon döneminde daha ucuz yiyecekler istediler ve çalışan Kanadalılar tasarruf ve borç para için kooperatif yolları aradılar.

Çiftlik kooperatifleri, yeni ve çok amaçlı '**Cooperative Federee**', Quebec'de 1910'da kuruldu. '**Birleşmiş Çiftçiler Kooperatifi**' Ontario'da 1914'te kuruldu.

1919'da çiftçiler, ürünlerinin pazarlanması üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak istiyordu.

Kısa süre içerisinde, üyelerin kooperatifleri aracılığıyla tüm ürünlerini satmak için sözleşme yaptıkları ve bunun karşılığında verdikleri ürünün kalitesine göre temettü alacakları bir sistem olan '**Kooperatif Havuzu**'na geçildi.

1923 ve 1924'te, hububat yetiştiricileri bu ilkelere göre buğday havuzları düzenledi.

Diğer üreticiler benzer havuzları genellikle il bazında organize ettiler.

Resim 4: Kanada Yün Yetiştiricileri Kooperatifi (Kuruluş:1918)

Kanada'da kooperatif mağazaları, pazarlama kooperatifleri kadar hızlı gelişmedi.

Sarf malzemeleri mümkün olduğunca ucuza temin etmek, kendi mallarının imalatına başlamak ve yardıma muhtaç mağazalara yardım etmek için, Alberta, Saskatchewan ve Manitoba'da toptancı kooperatifler kuruldu.

Bu durum, Batı'da entegre bir kooperatif sistemi yaratmada önemli bir adım oldu.

1929-1930 Dünya Ekonomik Krizi sırasında pek çok kooperatif kapandı.

Buğday havuzları, sadece eyalet ve federal hükümetlerin maddi yardımı ile kurtuldu.

Fakat hareketin kendisi genelde yeni bir güç buldu.

Yaşayan kooperatifler, üyeliklerine ve eğitim programlarına büyük ilgi gösterdiler.

Kanada İşbirliği Operatörü, UFA, Batı Üreticisi, çok sayıda bülten ve basın-yayın ile kooperatif üyelerini bilinçlendirdiler.

Resim 5: Kanada Yün Yetiştiricileri Kooperatifi 100. yılını kutluyor. (Kuruluş: 1918)

Çeşitli kooperatifler, özellikle Buğday Havuzu, her türlü kooperatifi başlatmak için organizatörler kiraladılar.

Bu çaba, Antigon Hareketi, Kredi Birliği, balıkçılık, konut kooperatifleri ve kooperatif mağazalarının temelini oluşturan çalışma kulüplerinin geliştirilmesinde özellikle etkili oldu.

1930'lu yıllarda ortaya çıkan diğer kooperatif biçimleri arasında Atlantik Kanada'daki el sanatları kooperatifleri, balıkçı kooperatifleri, kooperatif sağlık tesisleri, kooperatif film kulüpleri, petrol kooperatifi ve çiftlik işletmeciliği kooperatifleri vardır.

1940'lı yıllarda savaş ve savaş sonrası refah, kooperatifçiliğin daha fazla güç ve etki kazanmasına izin verdi. Toptancılar bazı imalatlar yapmaya başladı ve pazarlama kooperatiflerinin etkisi istikrarlı şekilde büyüdü.

1950'lerden sonra Kanada'da kooperatif hareketi büyümeye devam etti.

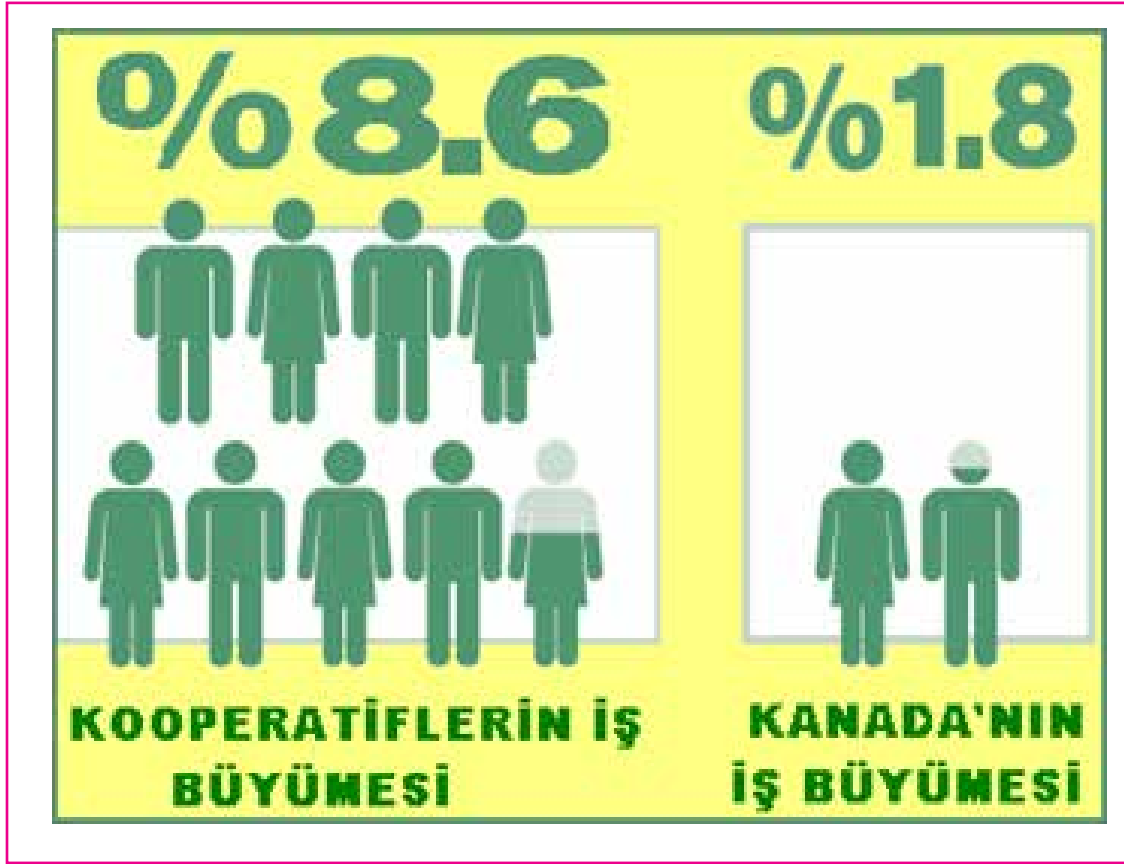
Tahıl ve süt pazarlama kooperatifleri kendi endüstrilerine hâkim olmaya başladı. Perakende kooperatifleri de Kanada'da önemli rol oynadılar.

1970'lerin ortalarından sonra kooperatifler bölge ekonomilerinde, güçlü kuvvetler olarak ve bölgenin öngörülen geleceği için (özellikle Quebec Bölgesinde) önem kazandılar.

Kanada'da kooperatifçilik hareketi, tamamen tarihsel ve sosyal nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.

Ancak bu başarılarına rağmen, 1990'lı yıllarda kooperatifler birçok problemle karşı karşıyaydılar. Güçlü yönleri, azalan nüfusların sonuçta toplam desteğin azalması anlamına geleceği kırsal alanlara dayanıyordu.

Daha büyük kooperatif örgütleri sayısında bir düşüş gözlemlendi. Kuruluşlar büyüdükçe, mülkiyet duygusunu ve küçük kooperatiflere özgü taahhüt derecesini korumakta zorlandılar. Belki de en

Tablo 1: Kanada'nın ve Kanada kooperatiflerinin iş büyüklüğü karşılaştırması (%) (Kaynak: Kanada Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Araştırma Konseyi Analizi - 2014)

önemlisi, kooperatifçilere, özel veya hükümet teşebbüsünden farklı prensip ve hedeflere göre faaliyet gösteren belirgin bir şekilde farklı ekonomik sistem yaratmak isteyip istemediğine karar verme konusunda meydan okumaları ya da sadece bu alanlarda faaliyet gösteren bir dizi şirkete sahip olmak istemeleridir

ÜLKELER	KOOPERATİFLEŞME ORANI(%)
Romanya	62,55
İsveç	41,16
Finlandiya	40,69
KANADA	39.50
Bulgaristan	37,81
A.B.D	21,87
Türkiye	15,70

Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Kooperatifleşme Oranı (Kaynak: ICCA 2012 verileri)

Sonuç

Kanada'da, günümüzde hala tarım, finans, sigortacılık, balıkçılık, perakende ve konut sektörlerinde önemli etkiye sahip ilgili kuruluşlar kooperatiflerden oluşmaktadır.

Kanada'da 9.000'in üzerinde kredi kooperatifi, kredi birliği ve karşılıklı ticaret şirketi bulunmaktadır. Sadece 'Caisses Populaires Desjardins Finansal Kooperatifi'nin varlığı 260 milyar Kanada Dolarıdır.

Kanada'daki kooperatiflerin hepsi 18 milyondan fazla üyeye sahiptir ve 150.000'den fazla kişiyi istihdam etmektedir. Kanada'da birçok üst düzey yönetici kadınlardan oluşmaktadır. Kanada'da üç kişiden biri kooperatif üyesidir. Kanadalıların %83'ü, süpermarketlerin yerine bir kooperatiften ürünlerini satın almayı tercih ettiğini söylemektedir.

Kanada'da buğday ve tahılların %75'i kooperatiflerce işlenip pazarlanmaktadır. Kanada'daki kooperatifler pek çok alanda ve sektörde önemli oyunculardır.

Kaynakça

- 'Edaktüel Dergisi', EDAK Ecza Kooperatifi Yayını, Sayı:27, Yıl: 2017
- <http://www.tarimarsiv.com/wp-content/uploads/2017/04/114-118.pdf>(Erişim tarihi:04.12.2017).
- <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=8624>(Erişim Tarihi:04.12.2017).
- <http://tabider.org/Bilgi-Bankasi/Icerik/1422/Dunyada-Kooperatifcilik.aspx>) Erişim Tarihi:04.12.2017).
- <https://www.dunyaatlasi.com/kanada-ulke-profil>(Erişim Tarihi:04.12.2017).
- http://mersin.edu.tr/files/kbuyukakilli/Publications_003.pdf (Erişim Tarihi:04.12.2017).
- http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/12/Tarimsal_Yapi_oik-16-05-2014.pdf(Erişim Tarihi:04.12.2017).
- <http://www.cooperativedifference.coop/co-operatives-in-canada>(Erişim Tarihi:11.01.2018).
- <http://archives.ufa.com>(Erişim Tarihi: 11.01.2018).
- <http://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/co-operative-movement>(Erişim Tarihi:11.01.2018).
- <http://www.cooperativedifference.coop/co-op-impacts/on-the-economy>(Erişim Tarihi:13.01.2018).

TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN VE BİRLİKLERİNİN DENETİMİ

*Seçkin CENKİŞ**

1- Giriş

İhtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma anlayışı çerçevesinde bir araya gelen insanlar kooperatifler kurmaktadır.

Kuruluş amaçlarındaki farklılıklara göre kooperatifler, değişik türlerde ve büyüklüklerde faaliyet göstermektedirler.

Ortak sayısı az olan kooperatiflerde ortakların kooperatifin faaliyetleri ve harcamaları hakkında daha kolay bilgi sahibi olma ve bunları kontrol edebilme imkanı bulunurken büyüyen kooperatiflerde ve kooperatif üst kuruluşlarında ortaklarının tamamının kooperatif faaliyetlerini izlemesi veya denetlemesi sağlıklı olarak gerçekleşmemektedir.

Bu bakımdan mevzuatımız kooperatifin işlemlerini denetlemek üzere denetim kurulu organı öngörmüştür. Denetim kurulu üyeleri genel kurul tarafından seçilmekte ve ortaklar namına kooperatifin bütün işlem ve hesaplarını incelemektedirler.

Denetimden genel olarak kooperatifin faaliyetlerinin kanun, tüzük, yönetmelik, anasözleşme ve genel kurul kararları çerçevesinde yürütülmesini denetlemesi beklenmektedir.

Bu kapsamda, denetim kurulu için, kanuni defterlerin düzenli bir şekilde tutulup tutulmadığı, bilanço ve gelir tablosunun defterlere uygunluk halinde bulunup bulunmadığı, faaliyetleri yürütürken uyulması gerekli hükümlere göre işlem yapılıp yapılamadığı gibi görevler öngörülmüştür.

2 - Tarım Satış Kooperatifleri Ve Birliklerindeki Denetim Sistemi

Üretici ortaklarına uygun şartlarda girdi temin etme, ihtiyacı olan finansmanı sağlama ve ürettikleri ürünleri en uygun şartlarda değerlendirme konularında çalışan tarım satış kooperatifleri ve bunların oluşturdukları birlikler, birçok üründe önemli fonksiyonlar yerine getirmektedirler.

***Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Daire Başkanı**

Bu kooperatifler bir yandan üreticileri korumakta, diğer yandan da tüketicilere sağlıklı ürünler sunmaktadırlar.

Belli bir büyüklüğe ulaşan kooperatiflerde tüm ortaklarının kooperatif faaliyetlerini izlemesi veya denetlemesi olamayacağından bu faaliyeti ortaklar tarafından seçilen denetim kurulu yerine getirmektedir.

Ortakların menfaatlerinin korunması ve kooperatiflerin yanlışlık yapmaması bakımından denetçilerin yerine getirmekle yükümlü oldukları görevler büyük önem taşımaktadır.

Hatta denetim kurulu raporu genel kurulda okunmadan genel kurul bilanço hakkında bir karar verememektedir.

Bununla birlikte, uygulamada denetçiler tarafından düzenlenen raporların genelde kısa ve amaca hizmet etmekten uzak olduğu, bazı kooperatiflerde ise hiç inceleme ve denetim yapılmadığı izlenmektedir.

Bu nedenle 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerde bu husus da dikkate alınarak, tarım satış kooperatifleri ve birliklerinde denetim kurulu kaldırılmış ve yerine yeni bir denetim sistemi getirilmiştir.

Yapılan değişiklik ile kooperatif ve birliklerde etkin olarak görev yapmayan denetim kurullarının kaldırılmasından sonra ortaya çıkabilecek denetim boşluğunun doldurulması ve etkili bir denetim sisteminin oluşturulması amacıyla, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanunun 5 inci maddesine, **“Bakanlıkça ortak sayısı ve ciro gibi kıstaslar dikkate alınarak belirlenen birlikler, 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun ilgili hükümlerine göre bağımsız denetime tabidir.”** hükmü eklenmiştir.

Yine, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 397 inci maddesinin 5 inci fıkrasına, **“... 4572 sayılı Kanun kapsamındaki kooperatifler ve bunların bağımsız denetime tabi olmayan üst kuruluşları bu fıkra hükümlerine göre denetlenir. Denetime ilişkin usul ve esaslar ile bu fıkra uyarınca denetim yapacak denetçilerin niteliklerine, uyacakları etik ilkelere, görev ve yetkilerine, seçilmelerine, görevden alınmalarına veya ayrılmalarına; denetimin ve denetim raporlarının içeriğine ve raporun genel kurula sunulmasına ilişkin hususlar Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”** hükümleri getirilmiştir.

Bu çerçevede, Bakanlıkça oluşturulan kıstaslar dikkate alınarak belirlenen birlikler, bağımsız denetime tabi olacaklar, bu kıstaslara uymayan birlikler ile kooperatifler ise Bakanlıkça çıkartılacak yönetmelik hükümlerine göre denetime tabi olacaklardır.

“Bağımsız Denetime Tabi Olacak Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğ” Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 14/06/2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bu Tebliğ ile bağımsız denetime tabi olmanın kıstasları ortak sayısı, çalışan sayısı, net satışlar ve aktif toplamı olarak belirlenmiştir.

Daha sonra aynı Bakanlık tarafından **“Bağımsız Denetime Tabi Olacak Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”** 17/01/2015 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak kıstaslarda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Söz konusu Tebliğin 4 üncü maddesinde denetime tabi olma şartları belirlenmiştir.

Buna göre, aşağıdaki dört şarttan en az üçünü sağlayan birlikler, bağımsız denetime tabi olacaklardır:

- 1) Aktif toplamı : Kırk milyon ve üstü Türk Lirası,
2) Yıllık net satış hasılatı : Elli milyon ve üstü Türk Lirası,
3) Bağlı kooperatiflerin ortak sayısı : Üçbin ve üstü,
4) Çalışan sayısı : Yüzelli ve üstü.

Anılan tebliğde 2015 yılında yapılan değişiklikten önce kriterlerin büyüklükleri; aktif toplamı için elli milyon TL ve üstü, yıllık net satış hasılatı için yetmişbeş milyon TL ve üstü, bağlı kooperatiflerin ortak sayısı yine üçbin ve üstü, çalışan sayısı için ise ikiyüzelli ve üstü şeklinde belirlenmişti.

Ancak bu değerler Bakanlıkça yeniden değerlendirilerek yukarıda belirtilen rakamlara düşürülmüştür.

Yine, söz konusu Tebliğe 2015 yılında eklenen bir fıkrayla, belirlenen şartlara göre bağımsız denetime tabi olmayan birliklerin isteğe bağlı olarak bağımsız denetim yaptırabilecekleri, bu şekilde denetim yaptıran birliklerin, 6102 sayılı Kanunun 397 nci maddesinin beşinci fıkrasında öngörülen denetimden muaf oldukları hükmü getirilmiştir.

Böylece açıklanan dört şarttan en az üçünü sağlayan birlikler, zorunlu olarak bağımsız denetime tabi olacaklardır. Bunları sağlamayan birlikler ise isteğe bağlı olarak bağımsız denetim yaptırabileceklerdir.

Bağımsız denetim, finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlamak amacıyla, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması olarak tanımlanmaktadır.

Diğer taraftan, 2015 yılında çıkartılan **“Bağımsız Denetime Tabi Olacak Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin Belirlenmesine Dair Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ”** ile tarım satış kooperatif birliklerinde bağımsız denetim yapacaklara ilave bazı görevler getirilmiştir.

Buna göre, anılan Tebliğe **“Denetçinin ilgili mevzuattan kaynaklanan diğer görevleri”** başlığı ile 6/A maddesi eklenmiştir.

Bu maddede, tarım satış kooperatif birliklerinde bağımsız denetim yapacaklara, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ve anasözleşmelerde yer alan ve denetimle ilgili konuları kapsayan ilave görevler 17 bent halinde öngörülmüştür.

Bu durumda, tarım satış kooperatif birliklerinde çalışacak bağımsız denetçiler, bir taraftan finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu konusunda denetleme ve değerlendirme yaparken, diğer taraftan da Tebliğle verilen ilave görevleri yerine getireceklerdir.

Aynı zamanda bu konularla ilgili değerlendirme veya görüşlerine denetim raporlarında da yer vereceklerdir.

Sonuç olarak, belli büyüklüğe ulaşmış olan tarım satış kooperatif birlikleri, denetim faaliyetini bir meslek olarak yerine getiren bağımsız denetçiler tarafından denetlenecektir.

Yapılan bağımsız denetimin belli standartları ve yazılı kuralları olduğundan, ortakların menfaatinin korunması ve mevzuata uygun hareket edilmesi noktasında daha etkin sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, Türk Ticaret Kanununun 397/5 hükmü gereğince, bağımsız denetime tabi olmayan tarım satış kooperatifleri ve birliklerin denetimine ilişkin yönetmelik Bakanlıkça hazırlanmış, ancak

halihazırda resmi olarak yayımlanmamıştır.

Denetim kurullarının kaldırılması ve söz konusu denetim yönetmeliğın yayımlanmaması sebebiyle ortaya çıkan denetimsiz dönemin oluşması durumu da Bakanlık tarafından çıkartılan Genelgeler ile düzenlenmiştir.

Konu hakkında ilk olarak, Bakanlık 08/10/2013 tarih ve 2013/7 sayılı bir Genelge yayımlamış olup, burada tarım satış kooperatif ve birliklerinin denetim kurullarının 11/04/2013 tarihi itibarıyla kaldırıldığı belirtilmiş ve denetime ilişkin yönetmelik yayımlanana kadar; olağan genel kurul toplantılarının yapılması, zorunlu gündem maddelerinin görüşülmesi, ancak denetlenmemiş dönemlere ilişkin bilanço, gelir gider farkı hesapları ile yönetim kurulu raporlarının incelenmesi, kabulü veya reddi ve yönetim kurulu üyelerinin ibrası hususlarının geriye bırakılması hususlarında hükümler getirilmiştir.

Daha sonra, 6102 sayılı Kanunun 397 nci maddesinin beşinci fıkrası kapsamında yapılması öngörülen denetimin tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin iradesi dışında yapılamamış olması, söz konusu Yönetmeliğın henüz yürürlüğe konulamamış olması, anasözleşmede bazı hususların değişmiş olması, denetlenecek dönem ile denetim tarihi arasındaki süre uzadıkça denetim etkinliğinin azalacak olması, çok ortaklı bir yapıya sahip olan bu kooperatiflerin mali tablolarının kesinleştirilememesinin sorunlara neden olması, çıkan ortaklar ile vefat eden ortakların mirasçılarına sermaye paylarının iade edilememesi ve bu durumun ortakların mağduriyetine sebep olması, görüşülecek harcamalar üzerinden uzun yıllar geçmesi nedeniyle ortakların değerlendirme ve denetleme fonksiyonlarının önemli ölçüde azalması gibi hususlar dikkate alınarak Bakanlıkça konu hakkında yeniden değerlendirme yapılarak 11/01/2018 tarih ve 2018/1 sayılı bir Genelge daha yayımlamıştır.

Buna göre, bir Birliğe bağlı tarım satış kooperatiflerinin yönetim kurulları önünde iki seçenek bulunmaktadır.

Bunlardan ilki Birlik bünyesinde çalışan muhasebe ve kooperatifçilik konularında uzman kişilerden birlikçe oluşturulan bir komisyon tarafından denetlenmemiş dönemler ile görüşülen hesap dönemine ilişkin yönetim kurulu faaliyet raporu ile bilanço ve finansal tabloların objektif kriterler çerçevesinde incelenmesi sonucunda düzenlenecek raporun genel kurula sunulması, ikincisi ise kooperatifin defter kayıtlarını tutmayan serbest muhasebeci veya serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavir veya bağımsız denetçi tarafından denetlenmemiş dönemler ile görüşülen hesap dönemine ilişkin yönetim kurulu faaliyet raporu ile bilanço ve finansal tabloların objektif kriterler çerçevesinde incelenmesi sonucunda düzenlenecek raporun genel kurula sunulması yöntemleri olup, bu şekilde genel kurul gündeminde yer vermek suretiyle yönetim kurulu faaliyet raporları ile finansal tablolar ve yönetim kurulu üyelerinin ibraları hakkında karar alınabilecektir.

Herhangi bir Birliğe bağlı olmadan bağımsız olarak faaliyet gösteren tarım satış kooperatiflerinde ise sadece ikinci yöntem yani yönetim kurulunca seçilecek kooperatif defter kayıtlarını tutmayan serbest muhasebeci veya serbest muhasebeci mali müşavir veya yeminli mali müşavir veya bağımsız denetçi tarafından denetlenmemiş dönemler ile görüşülen hesap dönemine ilişkin yönetim kurulu faaliyet raporu ile bilanço ve finansal tabloların objektif kriterler çerçevesinde incelenmesi sonucunda düzenlenecek raporun genel kurula sunulması halinde, gündemde yer vermek suretiyle yönetim kurulu faaliyet raporları ile finansal tablolar ve yönetim kurulu üyelerinin ibraları hakkında karar alınabilecektir.

Bağımsız denetime tabi olmayan tarım satış kooperatifleri birliklerinde ise denetlenmemiş dönemler ile görüşülen hesap dönemine ilişkin olarak; aynı bağımsız denetime ilişkin Tebliğ 17/01/2015 tarihinde eklenen 4 üncü maddenin ikinci fıkrası uyarınca isteğe bağlı olarak yaptırılan bağımsız denetim sonucunda düzenlenen raporun ya da yeminli mali müşavir veya bağımsız denetçi tarafından yönetim kurulu faaliyet raporu ile bilanço ve finansal tabloların objektif kriterler

çerçevesinde incelenmesi sonucunda düzenlenecek raporun genel kurula sunulması halinde, gündemde yer vermek suretiyle yönetim kurulu faaliyet raporları ile finansal tablolar ve yönetim kurulu üyelerinin ibraları hakkında karar alınabilecektir.

Yukarıdaki hükümlere göre işlem yapmayan kooperatif veya birliklerde ise tarım satış kooperatifleri ile tarım satış kooperatifleri birliklerinin genel kurul toplantılarına ilişkin olarak Bakanlıkça yayımlanan 08/10/2013 tarihli ve 2013/7 sayılı Genelgenin uygulanmasına devam edilecektir.

Ayrıca, Bağımsız denetim dışındaki birlik ve kooperatiflere yönelik bu geçiş hükümleri, 6102 sayılı Kanunun 397 nci maddesinin beşinci fıkrası gereğince çıkarılacak yönetmelik yürürlüğe girinceye kadar geçerli olacaktır.

Daha sonraki süreçte denetim faaliyetleri anılan yönetmelik hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

3 - Sonuç

Ortak sayısı ve işlem hacmi fazla olan kooperatiflerde ve kooperatif üst kuruluşlarında ortakların kooperatifin faaliyetleri ve harcamaları hakkında bilgi sahibi olma ve bunları izleme işlemleri sağlıklı olarak gerçekleştirilememektedir.

Bu amaçla kooperatif genel kurul toplantılarında ortakları tarafından kendi adlarına kooperatifin işlemlerini ve yöneticilerini denetlemek üzere denetçiler seçilmekte ve bunlar raporlarını genel kurula sunmaktadırlar.

Yönetim kurulunun ibrasında ve mali tabloların kabulünde bu rapor önem taşımakta, ancak genellikle içerik ve kapsam bakımından yeterli olmamaktadır.

Ortakların ürünleri en iyi şekilde değerlendirmek üzere kurulmuş olan tarım satış kooperatifleri ve birliklerinde denetim kurulları kaldırılmış ve belli büyüklükteki birliklerin bağımsız denetime tabi olması, diğer birlikler ile tüm kooperatiflerin kapsamı, şekli, içeriği, usul ve esasları Bakanlıkça belirlenecek bir denetime tabi tutulması öngörülmüştür.

Bu kapsamda bir yandan üreticileri korumakta, diğer yandan da tüketicilere sağlıklı ürünler sunmakta görev üstlenen bu kuruluşlarda, yönetim faaliyetlerinin ortaklar adına izlenmesi, denetlenmesi ve rehberlik edilmesi bakımından yönetimden bağımsız ve tarafsız bir denetimin sistemi daha faydalı olacaktır.

AVRUPA BİRLİĞİ YEREL YÖNETİMLERİNDE KADINLARIN TEMSİLİ

Meryem YILMAZ*

Demokrasiye sahip çıkan ülkelerde kadınlar yıllardır seçme hakkını erkeklerle birlikte kullanmaktadırlar.

Seçimlerde aday olarak, herhangi bir politik görev için mücadele edebilme hakkı (**seçilme hakkı**) siyasal temsilde biçimsel eşitliğin varlığı şeklinde ifade edilmektedir.

Bu alandaki tartışmalar genelde kadınların erkeklere göre farklı siyasal yapıya sahip olmaları nedeniyle siyasal katılımlarının erkeklere oranla sınırlı olduğu varsayımı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bütün bu düşünceler, siyaseti erkek işi olarak görmekte, toplumsal yaşamda siyaset ve kadın kavramlarının bağdaşmadığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Yerel yönetimler, toplumla iç içe bir yapıda olması nedeniyle toplumun ihtiyaçlarını yerinde tespit edebilen ve böylece halk katılımının kolaylıkla sağlanabileceği demokratik devlet anlayışına sahip yönetim birimleridir.

Demokratikleşme sürecinin ilk aşaması olarak kabul edilen yerel yönetimlerin siyasal temsiliinde, toplumun yarısını oluşturan kadınların yer almaması ya da kadınlara bu alanda yeterince yer verilmemesi yerel yönetimlerin önemli sorunlarından biri olarak ifade edilebilir.

Her alanda kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla uluslararası alanda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi oldukça etkili ve geniş katılımlı çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu çalışmaların içerisinde hem ulusal düzeyde hem de yerel düzeyde kadınların temsilini sağlamak da önemli yer tutmaktadır.

Avrupa Ülkelerinde Kadınların Siyasal Temsil Hakkını Kazanması

Kadınların siyasal katılım hakları için mücadeleleri Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali ile ortaya çıkan düşüncelerin etkisiyle ilk olarak Fransa ve İngiltere’de başlamıştır.

*Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ylmz.meryem@gmail.com

Daha sonra 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa, Amerika, Avustralya gibi diğer bölgelerde kadınlar, vatandaşlık haklarından yararlanmak için mücadeleler vermişlerdir.

Bu mücadelelerin sayesinde farklı zaman aralıklarıyla kadınlara önce seçme sonrada seçilme hakkı verilmiştir.¹

Fransız İhtilaline farklı kesimlerden pek çok kadın destek vermiş, akabinde eşitlik ve özgürlük söylemleriyle hak talep etmişlerdir.

Ancak Fransız Devrimi de kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıramamıştır.

Devrim ilkelerinin kadını içine almadığı daha sonradan ortaya çıkmış, devrime kitlesel olarak katılan kadınlar uğruna mücadele ettikleri hakları elde edememişlerdir.

Üstelik devrim öncesinde sahip oldukları hakları bile kadınların ellerinden alınmıştır.

Ayrıca kadınların toplantı yapmaları ve dernek kurmaları yasaklanmış, hatta halihazırdaki kadın dernekleri de kapatılmıştır.

Bundan sonra hak aramak dahi suç sayılmıştır.²

I.Dönem Feminist Hareketin önemli savunucularından olan Mary Wollstonecraft ve Olympe de Gouges 18. yüzyılda kadınların yurttaşlık haklarını kazanması için önemli çalışmalar yapmalarına rağmen kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadın hareketlerinin kurumsallaşıp, örgütlenerek güçlenmeye başladığı 20. yüzyıla rastlamıştır.³

1906 yılında Finlandiya kadın vatandaşlarına seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk Avrupa ülkesi olmuştur.

Ayrıca Finlandiya, dünyada kadınların milletvekili olarak ilk kez meclise girdiği ülke olmuştur. 1913'te Norveçli kadınlara oy hakkı verilmişken,

1915'te Danimarka ve o zaman Danimarka'ya bağlı olan İzlanda'da kadınlara oy hakkı verilmiştir. 1918'de Avusturya kadınlarına da oy hakkı verilmiştir.

Yine 1918'de Almanya'da kadınların seçme ve seçilme hakkı yasayla garantilenmiş ve 1919 seçimlerinde kadınlar ilk defa oy kullanmıştır.

1918 yılında 30 yaşın üstünde olup, bazı özel durumlarda oy kullanabilme hakkını elde etmiş olan, Birleşik Krallık kadınları için tam oy hakkı 1928 yılında verilmiştir.

Fransa'da 1944'de yapılan yasa değişikliğiyle kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1925'te belediye seçimlerinde oy kullanmaya başlayan İtalyan kadınları 1946'da ilk genel seçimlere katılmışlardır. İsviçre'de ise kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ise 1971'de olmuştur.

1945 yılında Birleşmiş Milletlerin kurulması da kadın sorunlarını ülke bazından çıkarıp uluslararası platformda tartışılmasını sağlamıştır.

1952 yılında BM tarafından kabul edilen ve 1954'te yürürlüğe giren **“Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme”**, kadınların siyasal hakları açısından önemli bir gelişmedir.

1) Çadır, Mustafa. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılmasında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, s.25.

2) Gökçimen, Semra. (2008). *Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi*. Yasama Dergisi, Sayı 10, s.6.

3) Sipahi, Esra Banu; Özsoy, Bahar. (2015), *Kadın Dostu Kent İmgesi: Sorunları ve beklentileri bağlamında Gaziantepli kadınlar üzerine bir araştırma*, Ankara, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, s.30-32.

Sözleşmenin ilk üç maddesi ile kadınlara eşit koşullar altında bütün seçimlerde oy kullanma hakkı, tüm kamu organlarına seçilme hakkı, kamu görevlerinde yer alma ve kamu görevlerini yerine getirme hakkı tanınmıştır.⁴

Kadınların siyasal katılım hakları açısından önemli bir diğer çalışma ise BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen **“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” (CEDAW)**’dır.

CEDAW, 1980 yılında BM üyesi ülkelerin imzasına açılarak 1981 yılında 20 ülkenin onayıyla yürürlüğe girmiştir.

CEDAW, kadınların siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ve aile yaşantısı gibi pek çok alanda maruz kaldığı ayrımcılığın çeşitli biçimlerini kapsamlı olarak ele alan bir sözleşmedir.

Sözleşmeye taraf olan devletlerin sayısı 2015 yılı itibarıyla 189’dur.

Sözleşme oldukça geniş katımlı uluslararası belge olmasına rağmen ayrıca en fazla çekince konulmuş olan uluslararası belge niteliğindedir.⁵

Avrupa Birliği Ülkelerinde Yerel Yönetimlerde Kadınların Mevcut Durumu

Günümüzde kadınların seçme ve seçilme hakları dünya genelinde hemen hemen bütün devletler tarafından kabul edilmiştir.

Ancak uygulamada kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında temsiliinde istenilen seviyelere henüz ulaşamamıştır.

Uluslararası düzeyde baktığımızda kadınların ulusal parlamentolarda temsiliini yansıtan verilere ulaşmak görece kolayken, yerel düzeyle ilgili olarak aynı şey söylenemez.

Bu konuda, ülkelerin çok farklı yerel yönetim dizgelerine sahip olmasıyla da bağlantılı olarak, istatistiksel olarak ciddi bir veri eksikliği yaşanmaktadır.

Yerel düzeyde kadınların temsiline ilişkin olarak **“Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler” (UCLG)** kuruluşunun 2009 yılında yayınladığı 54 ülkeyi kapsayan **“Dünyada ve Avrupa’da Yerel Siyasette Seçilmiş Kadın Sayısı ve Oranı”** istatistiklerine baktığımızda, dünya genelinde kadın belediye başkanı oranının % 9, kadın belediye meclisi üyesi oranının ise % 21 olduğunu görülmektedir.

Avrupa ülkelerinde yerel yönetimlerdeki kadın oranı dünya ortalamasından nispeten yüksek olmasına rağmen yeterli düzeyde olduğunu söylemek zordur.

2009 yılı itibarıyla Avrupa ülkelerinde, kadın belediye başkanlarının oranı % 10,5’tir.

Kadın belediye meclisi üyelerinin oranı % 24 civarındadır.

Başkentlerdeki kadın belediye başkanı oranı ise %16’dır. ⁶ 28 Avrupa Birliği ülkesinde, 2013 yılına ilişkin verilerde belediye meclislerindeki belediye başkanlarının veya diğer liderlerin yalnızca yüzde 14’ü kadınlardan oluşmaktadır.

4) Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/18411--Kadınların-Siyasal-Haklarına-İliskin-Sozlesme.pdf> sitesinden 06.04.2016 tarihinde erişilmiştir.

5) Çadır, A.g.e, s.28.

6) Çadır, A.g.e, s.32.

Eldeki verilerle birlikte tüm Avrupa ülkeleri arasında kadın belediye başkanlarındaki en düşük oran Kıbrıs ve Lihtenştayn'dadır.

Bu ülkelerde kadın belediye başkanı bulunmamaktadır.

Yunanistan, Romanya ve Sırbistan'da bu oran yüzde 5' in altındadır.

Öte yandan, belediye başkanları arasında kadınların yüzde 30'dan fazlasına sahip olan sadece iki Avrupa ülkesi İzlanda ve İsveç'tir.⁷

Avrupa Birliği Yerel Yönetimlerinde Kadın-Erkek Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Çalışmalar

Kurulduğu zamandan beri her alanda kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapan Avrupa Birliği, hem kurucu antlaşması ile hem de çıkardığı direktiflerle bu amacını sağlamaya çalışmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşmasının 2 ve 3. Maddelerinde, birliğin kadın erkek eşitliği temeline dayandığı, kadın erkek eşitliğini desteklediği ve kadın erkek eşitliğinin olduğu bir toplum vurgusu yapmaktadır.

Avrupa Birliği antlaşmalarından Roma Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Maastricht Antlaşması kadın erkek eşitliğini temel alan antlaşmalardır.⁸

"Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı" ise Avrupa'daki yerel ve bölgesel yönetimlere hitaben hazırlanmıştır.

Söz konusu yönetimler bu şartı imzalamaya, kadın erkek eşitliği ilkesini hayata geçirmeyi kamusal bir görev olarak kabul etmeye ve kendi yetki alanları dâhilinde şartta öne sürülen taahhütleri uygulamaya çağrılmaktadır. İmzacı tarafların her biri, söz konusu taahhütlerin uygulanmasını desteklemek maksadıyla, Eşitlik Eylem Planı geliştirmek üzere çalışmalar yürütecektir.

Bu Eylem Planları amaca uygun öncelikleri, eylemleri ve kaynakları içermektedir.

Ayrıca imzacı tarafların her biri, uygulamada gerçek eşitliğin hayata geçirilmesi için, kendi bölgesindeki tüm kurumlar ve kuruluşlarla etkileşime geçme taahhüdünde bulunmaktadır.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (**CEMR**)'ne bağlı kadınlar komitesi, yerel ve bölgesel yönetimlerden temsilciler seçerek, uzun yıllardan beri kadın - erkek eşitliğinin yerel ve bölgesel düzeyde geliştirilmesi maksadıyla çeşitli çalışmalar yürütmüştür.

2005 yılında **CEMR** tarafından Avrupa yerel ve bölgesel yönetimleri için somut bir araç hayata geçirilmiştir: **"eşitlikçi kent"**.

Eşitlikçi kent projesi, belirli Avrupa kentlerindeki ve belediyelerindeki iyi uygulamaları saptamak suretiyle yerel ve bölgesel düzeyde kadın - erkek eşitliği politikalarının uygulanması için bir metodoloji ortaya koymaktadır.

Bu şart söz konusu çalışma üzerine inşa edilmiştir.

Yerel ve bölgesel yönetimlerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinde oynayabilecekleri etkin rol Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (**IULA**) tarafından 1998 yılında kabul edilen **"Kadın ve Yerel Yönetimler"** bildirisinde de vurgulanmıştır.

7) https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/worldswomen2015_report.pdf sitesinden 06.04.2016 tarihinde erişilmiştir.

8) Sipahi; Özsoy, A.g.e, s.53.

Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (**UCLG**) da kadın - erkek eşitliğini temel amaçlarından biri olarak belirlemiştir.

Bu şart siyasi temsil noktasında, imzacı tarafların kadınların ve erkeklerin eşit oy kullanma, aday olma ve seçilme haklarını; politikaların oluşturulması ve uygulanması, kamu makamında bulunma ve yönetimin tüm seviyelerinde kamu görevlerini yerine getirme noktalarında kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduklarını; seçimle iş başına gelinen ve kamusal tüm karar alma organlarında dengeli katılım ilkesini tanıdıklarını kabul eder.⁹

Avrupa'da topluluk olarak yapılan çalışmaların yanı sıra ülke ölçeğinde yapılan çalışmalarla da yerel yönetimlerde kadınların temsil oranı artırılmaya çalışılmaktadır.

Örneğin Belçika'da 1994 yılında kabul edilen ve 2002 yılında yeniden düzenlenen yasa uyarınca ulusal ve yerel düzeyde seçimle gelinen görevler için gösterilen adayların yüzde 50'sinin kadın olması zorunluluğu getirilmiştir.

Yine Fransa'da ulusal ve yerel düzeyde seçimle gelinen görevler için gösterilen adayların yüzde 50'sinin kadın olması zorunluluğu vardır.

Yunanistan'da Anayasal hüküm uyarınca, seçimle gelinen tüm pozisyonlar için hazırlanan aday listelerinin en az üçte biri kadın adaylardan oluşmak zorundadır.

Finlandiya'da 1987 yılında kabul edilen yasaya göre ulusal ve yerel düzeyde kadın ve erkeklerin eşit temsili sağlanmaya çalışılmaktadır. 1995 yılında yapılan yeni düzenlemeye göre ise kadınlar veya erkeklerin karar organlarında en az yüzde 40 oranında temsil edilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.

Böylece Finlandiya'nın Espoo kentinde belediye meclisinin yüzde 55'ini kadınlar oluşturmaktadır. İsveç'te 1987 yılında kabul edilen programa göre, kadınların tüm kamusal karar organlarında 1992 yılından itibaren kademeli olarak yüzde 30, yüzde 40 ve 1998 yılından itibaren de yüzde 50 temsili öngörülmektedir.

İsveç'te hemen hemen tüm siyasi partiler tarafından gönüllü kota uygulaması yapılmaktadır.

İsveç'in Stockholm kentinde belediye idari birimlerinde ve belediye meclisinde kadınlar ve erkekler eşit oranda hatta kimi zaman daha da yüksek oranda kadın temsili sağlanmıştır.

İtalya'nın Modena kentinde kamu konut komisyonunun üyelerinin en az yüzde 50'nin kadın veya erkek olması gerektiğine karar verilmiştir.¹⁰

Kadınların yerel siyasette katılımını artırmanın bir diğer yolu ise birçok Avrupa ülkesi tarafından uygulanan kota uygulamalarıdır.

Kota uygulamaları, son yıllarda kadın temsiliyi artırmak ve cinsel eşitliği sağlamak maksadıyla sık sık gündeme getirilen siyasi ve hukuki tartışmalardandır.

Kota uygulamalarıyla kadınların temsiliyi artırmaya yönelik çalışmalar, sadece kadın hakları açısından değil, cinsiyet dengesinin sağlanması ve dolayısıyla demokrasi açısından da son derece önemlidir.

Çünkü toplumlarda nüfuslarıyla orantılı bir biçimde temsil edilmeyen en büyük grup kadınlardır.

Bu durum demokratik sistem açısından değerlendirildiğinde, toplumun yarısını oluşturan kadınların

9) *Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Avrupa Şartı*

10) Şenol, Nevin. *Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler*. http://www.unfpa.org.tr/rapyay/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf sitesinden 08.04.2016 tarihinde erişilmiştir.

sorunlarının ya da isteklerinin temsilde egemenlik kuran erkekler tarafından ne düzeyde ifade edilebileceği yahut çözülmeye çalışılacağı düşündürücüdür.

Kadınların temsil sorunu, kadın hakları sorununun ötesinde hem bir demokratik meşruiyet hem de toplumsal cinsiyet sorunudur.

Bu tür sorunların çözümü için siyasette erkek hâkimiyetine son verecek ve kadın temsilini artıracak düzenlemeler yapmak gerekir.

Toplumda erkeklerin sahip olduğu ayrıcalıklı konumları ve kadınların siyasetten dışlanma durumu kadınlar lehine pozitif ayrımcılık ve bu bağlamda kota sistemi gibi uygulamaları zorunlu hale getirmektedir.¹¹

Dünyada kota sistemleri ülkeler tarafından bazen temsilciler meclisi ve senato gibi ulusal meclisler için uygulanırken bazen de daha alt düzeydeki eyalet ve belediye meclisleri için uygulanmaktadır.¹²

Kadınların yıllardır verdikleri mücadelelerinde kadının temsili açısından pozitif ayrımcılık çalışmaları önemli bir araç haline gelmiştir.

Ülkelerin demokrasilerinin var olmasının yanında daha nitelikli olması kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında ne kadar aktif olduklarıyla ilgilidir.

Kota politikaları bu bağlamda toplumun doğal dönüşüm sürecini beklemeksizin hayata geçirilen önemli bir uygulamadır.

Kota, eksik temsil edilen cinsiyetin temsili ile ilgili alt sınırı ifade eder.

Örneğin %30 oranında cinsiyet kotası uygulaması bu oranın hem kadınlar için hem de erkekler için geçerli olduğunu ifade eder.

Kota uygulamaları teknik olarak siyasal karar organlarına seçilecek kişilerin belirlenmesinde uygulanan mevcut seçim usullerine özel hükümlerin eklenmesiyle kadınlara birimlerde belirlenecek oranlarda yer ayrılmasını belirtir.

Kota politikaları karar alma süreçlerinde, sadece belli bir cinsin egemenliğini önlemek ve cinsler arası eşit bir ortam oluşturmak amacıyla uygulanmaktadır.

Genel olarak bakıldığında cinsiyet kotaları **“temsilde eşitlik”** kavramını güçlendirerek kadın erkek eşitliğini sağlamaya yöneliktir.

Kota sistemleri ve onların bağlı bulundukları kurallar, yasal güce dayandırılarak seçim sistemleri dâhilinde gerçekleştirilirse hem daha etkin hem de amaca uygun bir politika olmuş olacaktır.

Avrupa Birliği müzakere süreci değerlendirme raporlarında kota gibi düzenleyici politikaların uygulanması gerekliliği ifade edilmektedir.

Kadınların öncelikle yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almalarına yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları çerçevesinde dünyada ki bazı ülkeler kota uygulamasını devreye koymuşlardır.

Kota uygulaması ilk kez 1972’de İsveç’te görülmüştür.

11) Çağlar, Nedret. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımı Ve Kota Uygulamaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4), s.73.

12) Sitembölükbaşı, Şaban. (2007). *Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(1), s.16

Fransa, Almanya, Avusturya, İrlanda, Finlandiya, Lüksemburg, Slovakya, Yunanistan'da kota tekniğini uygulayan diğer Avrupa ülkeleridir.

Öte yandan, kotayı zorunlu kılan bir yasal düzenlemeye sahip olmayan birçok ülkede bile siyasal partiler iç düzenlemelerinde (**tüzük ve seçim yönetmelikleri**) kota uygulamalarının hayata geçirilmesine yönelik olarak hükümler bulundurmaktadırlar.

Avusturya, Norveç, İsveç ve İngiltere bu ülkeler arasındadır.

Türkiye %30'luk kritik eşik uygulamasını bile uygulanabilir hale getirememişken, günümüzde bu yaklaşım özellikle Avrupa düzeyinde, yerini "**parite demokrasisine**" (**değer eşitliği**) bırakmaktadır.

Yani kadın ve erkeğin %50 temsili koşul haline gelmektedir.

Fermuar kota uygulaması denen bu teknik Avrupa'da artık genel kabul görür hale gelmeye başlamış bir politikadır.¹³

Kaynakça

Çadır, Mustafa. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılmasında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Siyasal Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çağlar, Nedret. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı Ve Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(4), 56-79.

Gökçimen, Semra. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. Yasama Dergisi, Sayı 10.

Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/18411--Kadınların-Siyasal-Haklarına-İlişkin-Sözleşme.pdf>

Sipahi, Esra Banu; Özsoy, Bahar. (2015), Kadın Dostu Kent İmgesi: Sorunları ve beklentileri bağlamında Gaziantep'te kadınlar üzerine bir araştırma, Ankara, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.

Sitembölükbaşı, Şaban. (2007). Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(1), 13-36.

Şenol, Nevin. Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler. http://www.unfpa.org.tr/rapay/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf

Yaylı, Hasan; Eroğlu, Gülçin. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), s.504-524.

Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Avrupa Şartı http://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf

13) Yaylı, Hasan; Eroğlu, Gülçin. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), s.512.

TÜRKİYE'DEKİ YEREL YÖNETİMLERİN ULUSLARASI LAŞMA POLİTİKALARINDA MALİ DESTEKLERİN ÖNEMİ

*Yasin Can GÖNÜLTAŞ**

Avrupa Birliği yasal ve kurumsal yapılarında sürekli olarak yaptığı değişikliklerle yerel düzeyde yaşayan vatandaşın refahını artırmaya çalışmaktadır.

Bu anlamda da birlik düzeyinde bulunan tüm yerel nitelikteki birimlere özel finansman kaynakları ayırmakta ve yönetim yapılarını güçlendirmeye çalışmaktadır.

Bunun en önemli nedenlerinden biri katılımcılığın yüksek düzeyde tutularak demokratik koşullar çerçevesinde insan haklarına saygılı bir birlik yapısı oluşturmaktır. Bu kapsamda da yerelden bölgeye uzanan tüm yapılara ayrı bir önem vermektedir.

AB, üye ülkeler haricinde aday ülkelerin de yerel yönetim birimlerine özel bir önem vermektedir. Kavramsal çerçeve bölümünde detaylı olarak incelenen nedenlerden dolayı aday ülkelerin, üyelik statülerini elde ettiklerinde herhangi bir uyum problemi yaşamamaları önem arz etmektedir.

Çünkü yerel yönetimlerin hizmet sunumunda AB standartlarını yakalayabilmeleri ve verimli bir şekilde hizmet sunabilmeleri uyum problemlerini aşmada en önemli öncül olarak görülmektedir.

Bu anlamda AB hem üye ülkelere hem de aday ülkelere yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amacıyla mali destek sağlamaktadır.

Türkiye'deki yerel birimlerin uluslararasılaşması genel anlamda AB'ye üyelik sürecinde gerçekleştiği söylenebilir.

Çünkü aday konumunda olan bir ülke için öncelikli konu uyumlaşma politikalarıdır. Birliğin, başlı başına yerel yönetimler tarihine yön vermiş ve bunlarla ilgili politika yapan bir mekanizma olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin yapmak zorunda hissettiği düzenlemeler mevcut olmuştur.

Özellikle mevzuat çalışmaları ekseninde gelişen bu düzenlemeler, yerel yönetimlerin küreselleşme neticesinde daha da etkin bir konuma gelmesiyle sosyal ve toplumsal alana da kaymıştır.

Bu kapsamda AB'nin sağladığı mali destekler Türkiye'nin uygulamaları daha hızlı ve etkin olarak gerçekleştirmesini sağlamıştır.

**Akademik Uzman, Kırıkkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,
ycangonultas@kku.edu.tr*

Önceleri alt yapı projeleri ekseninde gerçekleşen mali destekler yerini daha sosyal alanlara doğru bırakmıştır.

Çeşitli programlar yoluyla bu desteklerden faydalanılmaktadır.

Katılım Öncesi Mali Yardım Programından önce sağlanan mali destekler yoluyla yararlanılan yerel yönetim projeleri mevcuttur.

YAP, MEDA I, MEDA II çerçevesinde **AYB** kredileri ve hibeler aracılığıyla çeşitli projelere destek sağlanmıştır.

1990'lı yıllarının ortalarından başlayıp günümüze kadar olan süreç içerisinde artarak devam eden mali destekler bulunmaktadır. **YAP** çerçevesinde sağlanan mali destekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 13. YAP Çerçevesinde AYB Tarafından Finanse Edilen Projeler (Milyon-Euro)

PROJELER	TUTAR
Antalya Belediye Başkanlığı Kanalizasyon Projesi	35
TEAŞ Ege Bölgesi Hava Kirliliğini Önleme Projesi	40
PTT Telekomünikasyon Modernizasyonu Projesi	40
TEAŞ Türkiye-Suriye Enterkoneksiyon Projesi	13,5
ASKİ Ankara Kanalizasyon Projesi	45
Konteyner Terminalleri Ekipman Alım Projesi (TCDD)	36
Endüstriyel Atık Projesi (İzmit Büyükşehir Belediyesi)	50
CS2 ve CS3 Kompresör İstasyonları ve Marmara Ereğli (NG Terminal Ekipman Alım Projesi (BOTAS))	80
Toplam	339,5

Kaynak: Süngü, 2004: 101

Türkiye'nin **AB** üyelik sürecinde yerel yönetimlerde reform yapması gereği demokratikleşebilmesi ve aynı zamanda modernleşebilmesi için önem arz etmiştir.

Bu noktada yerel yönetimlerde oldukça köklü yasal ve fiili reformlar yapılmış bu reformlar kavramsal çerçevede ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Fiili uygulamalar yoluyla yerel yönetimlerin uyguladığı projeler, **MEDA I** ve **MEDA II** kapsamında da desteklenen projeler olmuştur.

Bunun en önemli ayağını ise 2003 yılında Avrupa Komisyonu ve Türkiye arasında yapılan finansal anlaşma niteliğindeki Yerel Yönetim Reform Programına Destek Projesi (**LAR**) oluşturmuştur.

LAR İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nce 2005-2007 yılları arasında yürütülen Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (**UNDP**) tarafından yönlendirilen bir proje niteliğindedir.

AB'ye katılım sürecinde yerel yönetim reformu için oluşturulan Destek Projesinin temel hedefleri (<http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1281429372-7>).

Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi.pdf):

- Yerel yönetimlerde demokratik akıllı mekanizmalarının geliştirilmesi,

- Yerel Yönetimlerin yönetsel ve mali özerkliğinin, etkinliğinin ve hesap verebilirliğinin artırılması,

- Yerel kamu hizmetlerinin niteliğinin ve vatandaşlara erişiminin iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Kapsam olarak incelendiğinde **LAR**; Reform Kapasitesinin Güçlendirilmesi, Seçilmiş Pilot Yönetimlerde Bütçe Süreçlerinin ve Hizmet Performansının İyileştirilmesi ile İnsan Kaynaklarının Etkinliğinin ve Verimliliğinin Geliştirilmesi Bileşenleri ana başlığında Eğitim, Teknik Destek, Uluslararası Konferanslar, Yerel Yönetim Birlikleri Arasında İşbirliği ve Dayanışmanın Geliştirilmesi, Kardeş Kent İlişkilerinin Geliştirilmesi konularında yoğunlaşmıştır.

MEDA I ve MEDA II haricinde yukarıda sayılan ve çatı program niteliğindeki **LAR** haricinde 2007 yılından itibaren Katılım Öncesi Mali Yardımlar çerçevesinde de mali destekler devam etmiştir.

Bu anlamda açılan hibe ve kredi programlarına sadece yerel yönetimler değil aynı zamanda **STK**'lar, üniversiteler, Sanayi ve Ticaret Odaları gibi taraflar da başvuru yapabilir hale gelmiştir.

Katılım Öncesi Mali Yardımlar ve önemli bir finansal kaynak haline gelen çerçeve projeler yerel yönetimler haricinde yerel yönetim birlikleri de faydalanmıştır.

Bu anlamda 2002 yılından itibaren önemli projeler imza atılmıştır.

TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop)

TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat),

TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum) 2003 yılı Bölgesel Gelişme Çerçeve Programı altında Mayıs 2006'da imzalanan Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı altında yerel yönetimlerin hazırladığı (11 proje) mikro projeye; TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop),

TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum), 2003 yılı Bölgesel Gelişme Çerçeve Programı altında Mayıs 2006'da imzalanan küçük ölçekli altyapı hibe programı ile yerel yönetimlerin hazırladığı (45 proje) mikro projeye; TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)

TR72 (Sivas, Kayseri, Yozgat), TR52 (Karaman, Konya),

TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) 2004 yılı bölgesel gelişme NUTS II Bölgelerinde Bölgesel Kalkınma Çerçeve Programı altında 30 Kasım 2006'da imzalanan Küçük Ölçekli Altyapı Hibe Programı ile yerel yönetimlerinin hazırladığı (66 proje) mikro projeye; TRA2(Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)

TR72 (Sivas, Kayseri, Yozgat)

TR52 (Karaman, Konya)

TRB1(Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) 2004 yılı bölgesel gelişme NUTS II Bölgelerinde Bölgesel Kalkınma Çerçeve Programı altında 30 Kasım 2006'da imzalanan Yerel Kalkınma Girişimleri Hibe Programı altında yerel yönetimlerin hazırladığı (38 proje) mikro projeye; TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon)

2005 yılı Düzey II Bölgesel Kalkınma Çerçeve Programı altında 9 Nisan 2007 tarihinde yayınlanan teklif çağrısı kapsamında Turizm Ve Çevre Altyapısı Hibe Programı kapsamında yerel yönetimlerin hazırladığı (105 proje) mikro projeye; 2004 yılı Bulgaristan İle Sınır Ötesi İşbirliği Çerçeve Programı altında Ortak Küçük Projeler Hibe Programı kapsamında 25 Ekim–30 Kasım 2005 tarihleri arasında imzalanan hibe sözleşmeleri ile yerel yönetimlerin hazırladığı (9 proje) mikro projeye destek verilmiştir (Akbaş, 2008: 105-106).

2007-2013 yılları arasındaki mali dönemle birlikte altyapı projeleri ile sosyal politika alanlarındaki yerel yönetim projeleri artarak devam etmiştir.

Bu süreç içerisinde IPA bileşenleri devreye girmiş ve Avrupa Komisyonu ile ortak programlar çerçevesinde projeler geliştirilmeye başlanmıştır.

Açılan hibe ve kredi başvurularına tüm yerel nitelikteki birimler başvuru hakkına sahip olmakla birlikte bu dönemde özellikle Avrupa Birliği Bakanlığı aracılığı ile yerel yönetimlere yönelik olarak düzenlenen Yerel İdare İmkânı isimli **TAIEX**¹ faaliyetlerinin ortaklaşa yürütülmesi sağlanmaktadır.

2013 yılından itibaren 2014-2020 yeni mali dönemiyle girilen süreçte IPA II kapsamında Türkiye, AB tarafından ayrılmış olan 11,7 milyar Euroluk yardımdan 4,45 milyar Euroluk kısmından yararlanması beklenmektedir.

Bu anlamda IPA II için öngörülen, Demokrasi ve Yönetişim, Hukukun Üstünlüğü ve Temel Haklar, Sosyo-Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma, Çevre ve İklim, Ulaştırma, Enerji, Rekabet Edebilirlik ve İnovasyon, İstihdam, Sosyal Politika, Eğitim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi konularında yerel nitelikli tüm örgütler, proje başvurusu yaparak hibe ve kredi imkânlarından yararlanabilmektedir.

Bu noktada Türkiye ile **AB**'ye üye ülkeler arasındaki yerel yönetim işbirliklerinin de üzerinde önemle durmak gerekmektedir. Yerel yönetimlerin uluslararası anlamda sınırlarını ortadan kaldıran ve yerel düzeyde yaşayan vatandaşların birbirleriyle uyumlarını artırabilmek amacıyla uygulanan kardeş şehir işbirlikleri de önemli bir noktaya ulaşmıştır.

Türkiye Belediyeler Birliği (**TBB**) ile İsveç Bölgeler ve Yerel Yönetimler Birliği'nin (**SALAR**) işbirliğinde "Belediye Ortaklık Ağları (**TUSENET**) Projesi; **TBB** ile İsveç Bölgeler ve Yerel Yönetimler Birliği ile kardeş şehir ilişkilerinin artırılmasında önemli rol oynamıştır.

Bu kapsamda İsveç'ten 5 belediye, Türkiye'den en az 15 belediye arasında kardeş şehir ilişkisi kurulmuş, beş alanda ortaklık ve iletişim ağlarının kurulması hedeflenmiştir.

Ayrıca proje kapsamında 2006 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen toplantıda, **STK**'ların ve vatandaşların yerel kararlara katılımının artırılması, yerel yönetim personelinin eğitimi, **AB** fonları hakkında gerekli bilgilerin verilmesi konularında kararlar alınmıştır.

Bunun dışında yine aynı muhteviyata sahip bir işbirliği olan **TBB** ile Hollanda Belediyeler Birliği arasında "**Yerel Yönetimler-Doğu**" programı kurularak kardeş şehir eşleştirme ilişkisi kurulması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda Hollanda'dan 8, Türkiye'den 9 belediye arasında kardeş şehir anlaşması imzalanmış ve Türkiye'den 11 projeye destek verilmiştir (*Akbaş, 2008: 143-144*).

Görülmektedir ki **AB**'nin ilk yıllarda yerel yönetimlere yaptığı mali destekler genel anlamda altyapı ve çeşitli çevresel üst yapı projelerine finans kaynağı aktarmaktadır.

İlerleyen süreçte tüm yerel yönetimlere açılan hibe ve kredi çağrılılarıyla toplumsal ve Sosyal politikalara ağırlık veren bir yöntem izlemiştir.

Bu kapsamda Türkiye'deki yerel yönetimlerin ve yerel yönetim birliklerinin alt yapı sorunlarından ziyade sosyal politika konularına eğilmelerinin de gerekliliği ortaya konmaktadır.

1) TAIEX Faaliyetleri aracılığıyla, faydalanıcı ülke konumunda olan Türkiye'nin, yerel yönetim mevzuatlarının AB ile uyumlu hale getirilerek, gerekli teknik eğitimlerin ve desteklerin sağlanması ve veritabanları yoluyla teknik yardım ihtiyacının belirlenmesi sağlanmaktadır. Ancak bu sadece yerel yönetimler alanında bir program değil genel anlamda mevzuat yapılanması için oluşturulmuş bir programdır.

Yerel yönetimlerin değişik hizmet alanlarındaki projelerine mali destek sağlayan **AB** fonları, yerel yönetimlerin mali kaynaklarını artırarak örgüt yapısı ve işleyişi, vatandaşa bakış açısı, hizmet sunum ve işçi kalitesi, sınır ötesi işbirliği, rekabet piyasası konularındaki projelere önem vermektedir.

Ayrıca genel anlamda projelerin niteliklerine bakıldığında yerel yönetimleri ve sağladıkları hizmetleri halka yakınlıştıran bir yapıya sahip hale getirebilmek için **AB** oldukça çaba sarf etmektedir.

Ayrıca Avrupa Birliği, üye ve aday ülkelere yönelik sağladığı mali desteklerinin gerekçeleri içerisinde yukarıda belirtilen hizmetleri halka yakınlıştıran nedenlerin haricinde sosyo-ekonomik dengesizlikler, ortak politika uygulamalarına finansal destek sağlanması, yeni katılan ülkelerin ve katılacak ülkelerin birliğe uyum sağlaması ve dayanışma ilkesini de gözetmektedir (Yaylı ve Gönültaş, 2017: 150).

Sonuç olarak, yerel yönetimler düzeyinde **AB** mali desteklerinin önemi düşünüldüğünde, **AB**'nin katı ve değişmez anlayışı olan etkin, verimli, şeffaf, katılımcı yönetim ilkelerine yönelik, sürekli kapasite artırımı hedefiyle, yerel nitelikli ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap veren bir sistem kurulabilmesinin imkânı ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu mali yardımlar ile proje üretme kapasitesi artabilecek yerel yönetimlerin, proje hazırlama becerilerinin gelişmesi ve planlı hareket etme yeteneklerinin gelişmesi beklenmektedir.

Ayrıca yerel yönetimlere merkezi yönetim bütçesi üzerinden aktarılan kaynakların yetmediği noktada önemli bir finansman kaynağı niteliği taşıyan **AB** fonları ayrıca hususi projeleri de desteklediğinden yerel yönetimlerin belirlediği faaliyet alanları dışına çıkabileceği ve ekstra hizmet olarak nitelendirilebilecek hizmetleri sunma imkânına da kavuşabileceği önemli bir noktadır.

Söz konusu fonlar, yerel yönetimlerin münferit olarak yaptığı projeleri desteklemenin yanı sıra bireysel ve **STK**'larla ortak yapılan projeleri de desteklemektedir.

Bu durumda da yerel yönetimlerin **STK** ve vatandaşlar düzeyinde güven kazanarak ihtiyaçlarını müşterek bir biçimde karşılamasına olanak sağlamaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

Süngü, Serdar, "Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Sayıştay Dergisi, Sayı 54, 2004, s.77-111

Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi, (Erişim) http://www.tepav.org.tr/upload/f_iles/haber/1281429372-.Yerel_Yonetim_Reformuna_Destek_Projesi.pdf, 9 Mart 2017.

Akbaş, İsmail, *Avrupa Birliğine Katılım Öncesi Mali Yardım Kapsamında Desteklenen Yerel Yönetim Projeleri: Seçilmiş Örnekler Üzerinden Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2008.

Yaylı Hasan, Gönültaş Yasin Can, "Avrupa Birliği Mali Destekleri", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 52 (3), 2017, s. 148-170

SÜRDÜRÜLEBİLİR BAŞARIDA ÇALIŞANLARA KULAK VERMEK

*Yeter DEMİR USLU **

Rekabet koşullarının zorluğu müşteri istek ve beklentilerinin artışı firmaları sürekli daha iyi olmaya zorlamaktadır. Bu durum sürekli iyileştirme yoluyla çözülebilecek bir konudur.

Bu bağlamda bir işletmede Kaizen (sürekli iyileştirme) kültürünü kurmanın en önemli anahtarı çalışanların sürece dahil edilmesidir.

Öneri yönetimi, en basit ve etkin araç olarak çalışanların fikirlerini Kaizen'e taşımaktadır.

Günümüz işletme yapılarının daha karmaşık olması, çevre koşullarının sürekli değişken bir yapı göstermesi başarılı olmalarını zorlaştırmaktadır.

Başarılı olabilmenin şartı da, örgütlerin içinde bulundukları çevre koşullarını iyi tanımaları, olabilecek gelişim ve değişimlerden haberdar olup sürekli iyileştirme sürecine ayak uydurabilmeleri, tüm çalışanlarıyla daha mükemmele yol almasından geçmektedir.

Herhangi bir sorun ya da durum karşısında fikir beyan edilmesi, fikrin ortaya atılıp tartışılması iletişim kurmanın getirdiği bir gerekliliktir. İşletme içinde dikey ve yatay iletişim olmaksızın hiçbir faaliyeti düzgün yürütmek mümkün değildir.

Bu bağlamda işletme içi iletişimin de getirdiği bir gereklilik olarak çalışanların fikir ve önerilerinin kulak ardı edilmemesi gerekmektedir.

Günümüz işletmelerinin çoğunda çalışanlar için açık kapı veya öneri kutuları uygulamalarıyla çalışan önerilerine kulak verilmeye çalışılmaktadır.

Söz konusu süreçte daha sağduyulu olan işletmeler ise çalışanlarının potansiyellerinden maksimum seviyede yararlanabilmek için stratejik bir yaklaşım olarak resmi Öneri Yönetimi programından destek almaktadırlar.

Her seviyedeki çalışanın entelektüel değerinden yararlanmaya ek olarak, bu tür programlar çalışanlara, işverenlerinin onların önerilerini dikkate almak konusunda ne kadar ciddi olduğunu da göstermektedir.

Çalışanların tüm iş süreçlerine katılması ve onların gösterdiği her ekstra katılım için ödüllendirilmesi, çalışan tatminini artırırken çalışanların bütünsel performansına da olumlu etki etmektedir.

Çalışanların yönetime katılımlarının en önemli aracı olan öneri ve fikir yönetimi, doğru ve etkili bir biçimde kullanıldığında çalışan katılım ve motivasyonunu arttırmaya, şirketin maliyetlerden,

**Doç. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi*

istikrarlılığından, pazar payından, müşteri profilinden, sektördeki saygınlığına ve imajına kadar birçok noktada iyileşmeye hizmet edecek bir stratejik faaliyettir.

Öneri sisteminden; çalışma ortamında performans, kapasite, kalite ve etkinliğin artırılmasında, maliyetlerin azaltılmasında, ürün geliştirme faaliyetlerinde, problem çözme ve kaizen faaliyetlerinde destekçi unsur olarak yararlanılır.

Bu aşamalardaki en doğru cevabı ve çözüm yöntemi önerisi sunacak kişiler çalışanlarımızdır. Öneri programlarının asıl amacı da çalışanların tecrübelerinden yararlanmaktır.

Öneri Yönetimi uygulamasının başarılı olmasında çeşitli faktörler rol oynamaktadır. Programın başarısında beş önemli faktör bulunmaktadır.

Bunlar yaratıcılık ve yeniliği canlandıran bir kültürü içermektedir.

Öneri Yönetimi programına girişmeden ya da var olan bir sistemi yenilemeden önce, başarılı sonuçların yolunu açan bu beş adımı (Şekil 1) çok iyi anlamak gerekmektedir. **“Öneri istemek”, “Önerileri beslemek”, “Önerileri uygulamak”, “Önerileri ölçmek” ve “Önerileri ödüllendirmek”** şeklinde sıralayabileceğimiz bu adımlar organizasyonun daha çok ve daha iyi önerilere ulaşmasını sağlayacaktır.

Öneri yönetim sistemleri kapsamında çalışanların ve iş verenler olmak üzere her iki tarafa da ciddi sorumluluk düşmektedir. İşverenler tarafından çalışanlardan beyan edilen fikir ve önerileri etkili ve verimli bir şekilde değerlendirmek şirket amacına hizmet eden fikirleri ön planı çıkarılarak uygulamaya koyulması gerekmektedir.

Bu durum her iki taraf açısından da ortak bir fırsat olarak görülmesi gerekmektedir.

Fikirlerin uygulamaya konması çalışana moral ve motivasyon sağlayacak, yönetimde söz sahibi olduğunu hissedecek ve organizasyonu benimseyecek, kurum kültürü açısından da fayda sağlayacaktır.

Diğer yandan oluşturulan bu fikirler sayesinde işletmeler dış tehditlere/rekabetlere karşı hazır konumda, ani değişimlerden etkilenmeyecek en azından bu değişimlere hazır, yeni bakış açıları kazanmış olacak ve sürekli iyileştirmenin getirdiği faydalardan yararlanacaktır.

Çalışanlar daha alt kademelerdeki teknik bilgilere sahip olduğundan sorunun kökündeki yatan sebeplerin farkında varabilir ve mevcut süreçteki sorunların çözümüne yönelik daha pratik fikirleri olabilmektedir.

Bu kapsamda sorunu çözme ve sürekli iyileştirme hedeflerine destek olma potansiyelleri çok yüksektir.

Bu durumdaki dikkat edilmesi gereken en önemli nokta çalışanların bu fikirlerini herhangi bir itici güç olmadan açıkça ifade edebiliyor olmasıdır.

İşletme içindeki iletişim stratejilerini uygularken çalışanlara fikirlerini açıkça ve önemsenmeyeceği kaygısına düşmeden beyan edebilecekleri ortam yaratmak gerekmektedir.

Bu denli geniş ve rekabeti bol olan sektörlerde çalışanlardan gelen rasyonel fikirler şirketleri rakiplerinin önüne taşımakta ve şirket ömrü açısından can damarı olabilmektedir.

Başarılı bir öneri yönetim sisteminin sağlanması için işletmelerin yapması gerekenler:

- Bir fikrin uygulanamayacağı fikrin sahibine açıklanırken olumsuz tanımlar kullanmaktan kaçınılması ve yaratıcının gelecekte yeni fikirler sunmaya devam etmesi için teşvik edilmesi yönünde mesajlar verilmelidir.
- Değerlendirme aşaması sonucu ortaya çıkan iyi fikirlerin paylaşılması organizasyonun gerçekten ihtiyaç duyduğu fikirlerin ortaya çıkmasına yardımcı olacağı gibi gelecekteki mükemmel fikirler için de bir sıçrama tahtası olabilir.
- Uygulansa da uygulanmasa da, her fikre ödüllendirilmesi için bir fırsat verilmelidir. Tersı durumda, fikirleri nadir olarak hayata geçirilen çalışanlar pes ederek yeni fikirler ortaya atmaktan vazgeçebilir.
- İşletmeler, bir bireyin neden ödüllendirildiğine ilişkin öykü ayrıntıları ile paylaşmalıdır. Bu durum fikirlerin örgüt içerisinde daha kolay benimsenmesini ve gelecek fikirlerin yolunun açılmasını sağlar. Bu, çok daha anlamlı ve güçlü bir etki yaratacaktır.
- İşletmelerde çalışanlarından gelen iyi fikir oranının artırılması için bireylerin yaratıcılık yenilikçilik ve pratik düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetleri sunmak gerekir.
- Fikirlerin ortaya çıkabilmesi için gerekli ortamın ve fırsatların çalışanlara sunulması gerekmektedir.

Sonuç olarak mükemmel şirketler Öneri Yönetimi programları geliştirerek; organizasyonun misyonunu ve hedeflerini destekleyen katılımı sağlayabilirler.

Bu noktada İK profesyonelleri de proaktif bir rol oynayarak organizasyon kültürüne en iyi uyan Öneri Yönetimi programının gelişimini organizasyonun stratejik hedefleri ile örtüştürebilirler.

Örgütlerin kendilerine görev edinmesi gereken çalışanlarına kulak verme tutumu bir süreci doğurur. Bu süreç de tüm örgüt birimleri ve çalışanları üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeli ve gereken kararlılığı göstermelidirler.

Kaynakça

Akdağ, M. (2005). Toplam Kalite Yönetimi ve Örgüt İçindeki Yeri. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 4(1), 159-170.

HR Dergi. (2011). Artık kapıyı açma zamanı: Açık Kapı Çalışanlara kulak verin! <http://www.hrdergi.com/tr/dergi-haber/2011/11-Kas%C4%B1m/1857/artik-kapiyi-a%C3%A7ma-zamani-a%C3%A7ik-kapi-%C3%A7alisanlara-kulak-verin> (Erişim Tarihi: 20.01.2018)

<http://kaizenatolyesi.com.tr/anasayfa/danismanlik-hizmetleri/calisan-katilim-yonetimi/oneri-yonetim-sistemi/>

KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE YAYA HAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

*Nazlı YÜCEL BATMAZ**

Giriş

İnsan haklarının, günümüzün gereklilikleri karşısında gelişerek ortaya çıkmış bir biçimi olan kent hakkı, kentlilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal haklarını kentsel mekânda kullanabilmesi, kent yaşamının gerektirdiği şart ve imkânların kentlilere sağlanması olarak tanımlanabilir.

Kent hakkı, hem kente/kentsel yaşama hem de kentlilere yönelik olduğu için genel, soyut ve evrensel nitelikli diğer insan haklarından farklı olarak, yerel ve somut nitelikler taşır.

Bu hak kapsamında değerlendirilen ve insanların özgürce dolanımlarını sağlayan haklardan biri de yaya haklarıdır.

Bu çalışmada yaya hakları kavramı ifade edildikten sonra Türkiye'de yaya hakları mevzuat çerçevesinde ele alınacaktır.

Yaya Hakları

Kent, toplumsal, siyasal, yönetsel ekonomik alanın tüm vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır.¹

Tarihin her döneminde kentler toplumsal değişimin merkezi olma niteliğini korumuştur.

Kentler sadece toplumdaki geniş çaplı değişimlerin başlatıcısı olmakla kalmamış, toplumdaki değişimlerle birlikte kendi iç yapıları da değişime uğramıştır.

Kısacası tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği yerleşim yerleri olmalarının yanı sıra, uygarlıkları etkilemeleri konumuyla yerleşim mekanlarından öte vasıflar taşıyan merkezler haline gelmişlerdir.

Bu anlayış değişikliği sonucunda artık kent yönetimine katılım, kentin sorunlarına eğilme ve çözüm bulma, gündelik hayatın sorunları üzerine düşünme ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri daha çok gündem işgal etmeye başlamıştır.

* **Doç.Dr.Kırıkkale Üniversitesi, Keskin MYO.**

1) AKKOYUNLU, Kıvılcım; *Sürdürülebilir Kent” Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 2007,ss.11-26, s.23.*

Kentsel krizlerin çözümünde ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında; kentteki varlığını sorgulayan, yaşadığı çevreyi gözlemleyen, onun biçimlendirilmesi sürecine çeşitli biçimlerde katkı sunan ve katılım olanaklarını gerçekçi biçimde kullanan, kentte yaşamaktan kaynaklanan hakları ve sorumluluklarını bilen, kentte yaşadığı sorunlar karşısında kamuoyu yaratmaya çalışan kısacası kentli haklarını ve bu haklarını kullanma araçlarını bilen bilinçli kentlilerin büyük rol oynadığı/oyunacağı bilinmektedir.

Yaşanan bu süreç akademik literatüre insan hakları kapsamında üçüncü kuşak hak olarak kabul edilen yeni bir hak türünün girmesine sağlamıştır.

Bu hak kent hakkı ya da kimi kaynaklarda Kentli Hakları olarak adlandırılmaktadır. **(Bu çalışmada kent hakkı olarak kullanılmıştır.)**

Kent hakkı en genel tanımıyla, kentlilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal haklarını kentsel mekânda kullanabilmesi, kent yaşamının gerektirdiği şart ve imkânların kentlilere sağlanması olarak tanımlanabilir.

Bu kapsamda değerlendirilen hakların önemlilerinden biri de Yaya Haklarıdır.

İnsanın ilk ve doğal ulaşımı, kendi bedeninin olanakları ile ulaşım olan yaya ulaşımıdır.

Yayalık, diğer insanlara ve çevreye hiçbir zarar vermeyen, insanın kendi sağlığına da katkıda bulunan bir ulaşım biçimidir.²

İnsanın kendi enerjisi dışında kaynak tüketmediği için havayı kirletmemesi, park ederek alan işgal etmemesi ve diğer yayalara zarar verme riskinin olmaması, çevresine dost bu ulaşım biçiminin ayırt edici nitelikleridir

Ancak otomobilin kentlerde yaygınlaşmaya başladığı yaklaşık 150 yıldır kent mekânı bu ulaşım aracının istemlerine göre şekillenmekte, yollar ve otoparklar kent mekânının dokusunu değiştirirken, kentler insan ihtiyaçlarına göre değil, taşıt ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir.

Bu durum ulaşımın toplumsal örgüyü güçlendiren rolünü ortadan kaldırmakta ve yayaların hareket kısıtlılığına sahip kamusal mekânlarda yaşamalarına yol açmaktadır.³

Bunun neticesinde, kentsel mekanın kullanılmasında farklı kapsam, ortam ve aktivite ögesi olarak, bireyin mekansal boyutları algılamasına ve kavramasına yardımcı olan yaya dolaşımının kentsel mekanın imgenlenmesinde ve kentsel bütünleşmenin sağlanmasındaki rolü göz ardı edilmektedir.⁴

Kent nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren ve gençler, çocuklular, hamileler, yaşlılar dahil, her yaşta insandan, çeşitli sakatlıkları olanlardan, herhangi bir biçimde yük taşıyanlardan kısacası toplumun her kesiminden meydana gelen bir kitle olan yayaların bu duruma dikkat çekmek ve kişilerin, ulaşım mekânında yaya olarak hareket ederken sahip oldukları hakları belirtmek amacıyla 1988 yılında Avrupa Parlamentosu, tüm yayaların, sağlıklı bir çevrede yaşama, kamu

2) İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, Yaya Hakları Bildirgesi, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1077:yaya-...?ref=Guzels.TV. (10.03.2013).

3) ATAK, E. (2011), " Otomobil Merkezli ulaşım Ve Engellilerin Ulaşılabilirliği", Uluslararası Katılımlı 6.Özürlüler Vakfı Kongre Ve Sosyal Etkinlikleri, 2-3 Aralık 2011, Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampusu, İstanbul, s. 19.

4) KAVAK, M(2013), Yaya, Bisikletli ve Fiziksel Dezavantajlı Grupların Erişim ve Ergonomisi Sonuç Raporu, Kentiçi Ulaşım Üstyapı (Operasyon) Çalıştayı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, s.3

mekanlarını rahat bir biçimde kullanma haklarını bildiren, çocuk, yaşlı ve engellileri gözetken “**Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi**”ni kabul etmiştir. ⁵

Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi; yayaların sahip olduğu/ olması gereken hakları içeren yedi madde ve üye ülkelerin bu konuda yapması gereken sorumluluklarını içeren bir madde yani toplam 8 maddeden oluşmaktadır.

Bildirge Yayaların; fiziksel ve ruhsal sağlığını korumaya uygun koşullar sunan, kamu alanlarının nimetlerinden özgürce yararlanma ve sağlıklı bir çevrede yaşamaları gerekliliğine vurgu yaparak bu çerçevede; yayaların insan ihtiyaçlarına göre şekillenmiş kent merkezlerinde yaşama hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca bildirgede çocuklar, yaşlılar ve engellilerin kendi zafiyetlerini şekillendirmeyen ve kolay sosyal ilişkiye izin veren kentsel düzenlemelere, Engellilerin bağımsız hareketliliklerini sağlayacak ulaşım sistemlerine ve tüm yayaların tam ve engelsiz hareketini sağlayacak bütüncül bir taşıma sistemine sahip olmaya haklarının olduğu belirtilmekte ve bu haklar detaylı şekilde belirtilmektedir. Bildirge’nin temel başlıkları ve içerikleri şöyle özetlenebilir: ⁶

1. Yayanın; fiziksel ve ruhsal sağlığını korumaya uygun koşullar sunan kamu alanlarının nimetlerinden özgürce yararlanma ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı vardır.

2. Yayanın; motorlu taşıt değil, insan ihtiyaçlarına göre şekillenmiş kent merkezlerinde yaşama hakkı vardır.

3. Çocuklar, yaşlılar ve engellilerin kendi zafiyetlerini şekillendirmeyen ve kolay sosyal ilişkiye izin veren kentsel düzenlemelere sahip olmaya hakları vardır.

4. Engellilerin bağımsız hareketliliklerini sağlayacak ulaşım sistemlerine, kamusal düzenlemelere, uyarı, işaretleme sistemlerine ve taşıt araçlarına sahip olmaya hakları vardır.

5. Yayanın, izole yaya bölgelerine değil kentin düzeniyle uyumlu, ulaşılabilir, kısa ve makul bağlantıları olan yaya alanlarına sahip olmaya hakkı vardır.

6. Yayanın özel olarak;

- Motorlu taşıtların bilimsel olarak tolere edilebilir kimyasal ve ses yayma standartlarına uygunluğunun sağlanmasına,

- Toplu taşıma sisteminin tümünün hava ve ses kirliliği kaynağı olmamasına,

- Kentsel alanlarında ağaç dikimiyle yeşil akciğerler oluşturulmasına,

- Yaya ve bisiklet trafiğini korumak üzere yol sistemlerinin uyarlanmasına ve hız sınırlamaları yapılmasına,

- Motorlu taşıtların uygunsuz ve tehlikeli kullanımını teşvik edici reklamların engellenmesine,

- Görme ve duyma engellilerin ihtiyaçlarını da dikkate alan etkili bir işaretleme sistemine,

5) AVRUPA YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ, <http://Www.Yayed.Org/Id97-Incelemler/Avrupa-Yaya-Haklari-Bildirgesi-1988.Php>

6) AVRUPA YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ.

- Yaya ve motorlu araç trafiğinin kolay geçiş ve durma özgürlüğünü sağlayacak ölçütler belirlenmesine,

- Risk yaratanların sonuçlardan sorumlu olacağı bir risk yükümlülüğü sisteminin kurulmasına,

- Sürücü eğitim sisteminin yayaları ve yavaş kullanıcıları gözetecek şekilde tasarlanmasına hakkı vardır.

7. Yayanın tam ve engelsiz hareketini sağlayacak bütüncül bir taşıma sistemine, özellikle de;

- Ekolojik kapsamlı ve iyi donanımlı toplu taşıma sistemine,
- Kentsel alanlarda bisiklet kullanımına ait donanımların sağlanmasına,
- Otoparkların yaya hareketlerini engellemeyecek ve yayaların mimarı olarak özelleşmiş alanlardan alacağı keyfi etkilemeyecek şekilde konumlanmasına hakkı vardır.

8. Her üye ülke, yaya haklarıyla ve alternatif ve ekolojik taşıma biçimleri ile ilgili kapsamlı bilgiyi uygun kanallardan yaymalı ve çocuklara, öğrenime başladıkları andan başlayarak iletmelidir.

Türkiye’de Yaya Hakları

1988 tarihli Avrupa Yaya Hakları Bildirgesi’nden sonra Türkiye’de de 1990 yılında İnsan Hakları Derneği Çevre Komisyonu tarafından, yaya haklarının tanımlanması, sahiplenilmesi, fiilen tanınması ve uygulanması için somut bir çerçeve çizmek amacıyla **Yaya Hakları Bildirgesi** hazırlanmıştır. ⁷

İHD tarafından hazırlanan bu bildirmede; bütün yerleşim merkezlerinde yaygın bir yaya kaldırımı ağının bulunması, kent merkezlerinin ağırlıklı olarak yaya bölgeleri olarak düzenlenmesi, yaya yollarının motorlu araçların işgalinden korunması, kent yönetiminin yaya yolunu gerekli hizmet ve tesislerle donatması gereği vurgulanmaktadır. ⁸

Buna göre, kent yaşamının gerçek sahipleri olan yayalar kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptirler. İnsan Hakları Derneği Yaya Hakları Bildirgesi’nin ana başlıkları ve içeriği şöyledir:

- **Yaya Kaldırımları Yayalarıdır**

Bu nedenle;

- Bütün yerleşim merkezlerinde, örgün ve yaygın yaya kaldırımı ağının bulunması, en temel yaya hakkıdır.

- Bütün yerleşim alanlarında yaya kaldırımlarının yapımı zorunludur.

7) AKKOYUNLU K. (2008), “ Kent hakkı Ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke) Bahar, S: 20, s.10.

8) YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ, Planlama, 90/1-2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, s.57-58.

- Araçlar, yaya kaldırımına park edemez.
- Kaldırımlar üzerindeki bütün fiziki ve toplumsal engeller, serbest yürüyüşü aksatmayacak biçimde düzenlenir.
- Yayaların egzoz gazlarıyla zehirlenmemesi, gürültüyle rahatsız olmaması, üzerlerine çamur, toz ve benzerlerinin sıçratılmaması için önlemler alınır.

- **Kent Merkezi Yaya Bölgelerininindir**

Bu nedenle;

- Toplu taşıma dışındaki araçlar, merkeze girmekten özenle kaçınır.
- Yaya bölgeleri, giderek bütün merkezi kapsayacak biçimde genişletilir.
- Yaya bölgeleri, her türlü motorlu araçtan, kesinlikle arındırılır.
- Yayalar, bu bölgeleri, kentsel etkileşim, kültürel etkinlik ve alış-veriş için özgür bir biçimde kullanırlar.

- **Yaya Geçitlerinde Üstünlük, Mutlak Olarak Yayalarındır**

Bu nedenle;

- Yayaların gereksindiği kadar sık, yaya geçidi sağlanır.
- Yaya geçitleri işaretlenir ve buraları, hiçbir biçimde, araçlar tarafından işgal edilemez. Yayalar için yeşil ışık süresi, gerekli yürüme süresine göre ayarlanır.
- Zemin katı yayalarındır. Genel kural olarak, yayalar, üst ve alt geçitlere zorlanamaz.

- **Herkesin, İsteddiği Yere, Yaya Yollarından Gitme Hakkı Vardır**

Bu nedenle,

- Kentlerde, motorlu trafik altyapısından tamamen ayrı, sırf yayalar için, özel yollar yapılır.
- Her çocuğun, okula, yaya yolundan güvenlik içinde gitmesi sağlanır.
- Kent yönetimi, yaya yolunu hizmet ve tesislerle donatır.
- Yaya yoluna paralel, bisiklet yolları yapılır.
- Yaya ve bisikletli ulaşımı, kitle haberleşmesi ile ve diğer özendiricilerle desteklenir.

- **Kent Yaşamının Gerçek Sahipleri Yayalardır**

Bu nedenle;

- Yayalık, insanlar arası etkileşimi artırıp kentsel kültüre katkıda bulunduğu için, desteklenir ve özendirilir.

- Yayalar, yerel yönetimlerle birlikte, yayalık haklarını savunabilecek, şikayetlerini iletecek bir örgütlenme geliştirir.

- Trafikle ilgili kararlar ve polisler, yayaların haklarını da gözetir ve korurlar.

- Yaya altyapısının, gece-gündüz bakımını, temiz ve aydınlık tutulmasını, onarılmasını, bitki ve ağaçlarla görsel çekiciliğinin sağlanmasını, yayaların katkılarıyla, yerel yönetimler yapar.

Ve yayalar,

- Kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptir

Türkiye’de yayaların hakları ve yükümlülüklerine ilişkin hususlar, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu⁹ ve ilgili yönetmeliği, Kabahatler Kanununun¹⁰ 38. maddesi ve İmar Kanunun¹¹ 34 ve 35. maddelerinde düzenlenmektedir.

Trafikte yayaların uyması gereken kurallar, özel olarak Karayolları Trafik Kanunu’nun 68. maddesinde düzenlenmiştir. 2918 sayılı kanunun 68. maddesinde yayaları yürüyebileceği/ yürümek için kullanması zorunlu alanlar ifade edilmiş, buna ilaveten taşıt yolunu kullanmaları halinde nelere uymaları gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca yayaların karşıya geçişlerde kullanmaları gereken yerler sayılarak, bu geçişlerde uymaları gereken kurallar sıralanmıştır.

Karayolları Trafik Kanunu’nun 68.maddesine ek olarak 13, 52, 53, 54, 60, 61, 66, 74 ve 77. maddelerinde de yaya hakları kapsamına alınabilecek düzenlemelerle ilgili sürücülerin dikkat edeceği hususlara yer verilmiştir.

Kanundaki bu düzenlemelere ek olarak Karayolları Trafik Yönetmeliği’nde de yayalarla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.

Yönetmeliğin 138. maddesinde yayaların uyacakları/ uymaları gereken kurallar sıralanmıştır.

Bu kurallar Karayolları Trafik Kanunu’nun 68.maddesinde sıralanan kurallardır.

138. maddeye ek olarak Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 94 ,95, 102, 109, 113, 115, 117, 136, 145, 146 ve 149. maddelerinde trafikte hem yayaların hem de taşıtların uymaları gereken kurallara yer verilmiştir.

Karayolları Trafik Kanunu ve Yönetmeliğindeki düzenlemelere bakıldığında yayaların haklarından çok, yükümlülükleri üzerinde durdukları görülmektedir.

Bu yükümlülüklerin çoğu trafikte yayaların uyması gereken kuralları kapsamaktadır.

Dolayısıyla yapılan düzenlemelerin daha çok taşıt odaklı olduğu, Yaya hakları bildirgesi ışığında

9) KARAYOLLARI TRAFİK KANUNU, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 18/10/1983 Sayı : 18195

10) KABAHAHLER KANUNU, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih: 31/3/2005 Sayı : 25772 (M.)

11) İMAR KANUNU, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 9/5/1985 Sayı : 18749

yapılan düzenlemeler değerlendirildiğinde bu kanun ve yönetmelikteki düzenlemelerin tam olarak yaya haklarını kapsayan bir düzenleme olmadığı ifade edilebilir.

Yaya Haklarıyla ilgili diğer bir düzenleme Kabahatler Kanunu'nun 38. maddesinde yer almaktadır. "**İşgal**" başlıklı bu maddede; yetkili makamların açık ve yazılı izni olmaksızın meydan, cadde, sokak veya yayaların gelip geçtiği kaldırımları işgal eden veya buralarda mal satışı arz eden ve buralara inşaat malzemesi yığan kişilere idari para cezası uygulanacağını belirtilmiştir.

Böylece yayaların kullanımına açık olan yerleri işgal eden kişilerin cezalandırılması yoluyla caydırma mekanizması geliştirilmekte ve yayaların özgür dolanım hakları sağlanmış olmaktadır.

Yaya Haklarıyla ilgili olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir düzenleme de İmar Kanunu md.34 ve 35'te yer almaktadır.

Md. 34'te; İnşaat ve tamiratın devamı ve bahçelerin tanzim ve ağaçlandırılması sırasında yolun ve yaya kaldırımlarını işgal edilmemesi, yayaların gidiş ve gelişinin zorlaştırılmaması gerekliliği vurgulanmıştır.

Devam ederek; yapı, yol kenarına yapıldığı takdirde ilgili idarece takdir edilecek zaruri hallerde yaya kaldırımlarının bir kısmının işgaline yayalar için uygun geçiş sağlamak ve yukarıdaki tedbirler alınmak şartıyla müsaade olunabileceği belirtilmiş ve Bu gibi hallerde mülk sahibi veya inşaatı yapan kişi veya kuruluşun sahiplerinin gelip geçenlere zarar vermeyecek ve tehlikeyi önleyecek tedbirleri alacağını ifade etmiştir.

Zemin katlarda, dükkan yapılmasına müsaade edilen yapılarda, yaya kaldırımı ile aynı seviyedeki ön bahçeleri yayaya açık bulundurulacak, yayaların can emniyetini tehlikeye düşürecek duvar ve maniaların yapılamayacağını hükme bağlanmıştır.

Bu maddeyle yapılacak faaliyetler sırasında yayaların hem can güvenliğiyle ilgili tedbirlerin alınması hem de özgür dolaşımlarının sağlanması için yapılması gerekenler ifade edilmiştir.

Bu madde sayesinde yapılacak imar faaliyetleriyle kişilerin hareket kabiliyetleri kısıtlanmayacak ve dolaşım özgürlükleri sağlanacaktır. 35. madde de yayaların can güvenliğini sağlayan tedbirlerin alınmasıyla ilgilidir.

Madde de Binaların zemin seviyesi altında kat kazanmak maksadıyla, bina cephe hattından yola kadar olan kısımda, zeminin kazılarak yaya kaldırımının seviyesinin altına düşürülmesine müsaade edilmeyeceğini ve Her ne sebeple olursa olsun ön bahçeleri yaya kaldırımı seviyesinden 0.50 metreden daha aşağıda teşekkül etmiş bulunan binalarla bu gibi arsaların sahiplerinin, gelip geçenlerin emniyetini temin etmek üzere, yol kenarına yönetmelikle belirtilen veya civarın karakterine göre ilgili idarece tespit edilen şekilde bahçe duvarı veya parmaklık yapmaya ve gereken emniyet tedbirlerini almaya mecbur olduklarını vurgulayarak yayaların can güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirleri ifade etmektedir.

Sonuç

İnsanın ilk ve doğal ulaşımı, kendi bedeninin olanakları ile ulaşım olan yaya ulaşımıdır.

Diğer insanlara ve çevreye hiçbir zarar vermeyen, insanın kendi sağlığına da katkıda bulunan bir ulaşım biçimi yayalık, günümüzde kentsel yaşamın karmaşası, ev- iş arasındaki mesafenin uzaklığı, ulaşım olanaklarının yetersizliği vb nedenlerden dolayı tercih edilmemektedir.

Bu tercih doğrultusunda kent mekanındaki düzenlemeler yaya ulaşımından ziyade ulaşım araçları lehine yapılmaktadır.

Böylece yaya haklarını dikkate alan düzenlemeler olmamakta, yaya hakları olarak ifade edilen haklar kentlilere sağlanamamaktadır.

Kaynakça

AKKOYUNLU, K(2007). *Sürdürülebilir Kent” Kent Ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine*, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, ss.11-26.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, *Yaya Hakları Bildirgesi*, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1077:yaya-...?ref=Guzels.TV. (10.03.2013).

ATAK , E. (2011), “ *Otomobil Merkezli ulaşım Ve Engellilerin Ulaşılabilirliği*”, Uluslararası Katılımlı 6.Özürlüler Vakfı Kongre Ve Sosyal Etkinlikleri, 2-3 Aralık, Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampusu, İstanbul.

KAVAK, M(2013), *Yaya, Bisikletli ve Fiziksel Dezavantajlı Grupların Erişim ve Ergonomisi Sonuç Raporu*, Kentiçi Ulaşım Üstyapı (Operasyon) Çalıştayı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

AVRUPA YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ, <http://Www.Yayed.Org/Id97-Incelemeler/Avrupa-Yaya-Haklari-Bildirgesi-1988.Php>

AKKOYUNLU K. (2008), “ *Kent hakkı Ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği*”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke) Bahar, S: 20.

YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ, Planlama, 90/1-2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, s.57-58.

KARAYOLLARI TRAFİK KANUNU, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 18/10/1983 Sayı : 18195

KABAHATLER KANUNU, Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 31/3/2005 Sayı : 25772 (M.)

İMAR KANUNU, Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 9/5/1985 Sayı : 18749

